

סוגיה ג

פצוע דכא וכרות שפכה

הצגת הנושא

פגיעה באיברי המין של הזכר כרוכה בבעיות הלכתיות כבדות. מלבד מצות פריה ורבייה, יש בתורה לאו על סירוס, הן בבעלי חיים והן באדם. פגיעה באיברי המין אף גורמת במקרים מסוימים לפסול קהל, דהיינו לאיסור חיתון עם בת ישראל. פגם באיברי הרבייה עלול להיות מולד, ועלול להיגרם במהלך החיים, על ידי מחלה, או על ידי פגיעה פיסית של הכאה, תאונה וכיו"ב, וההלכה מבחינה בין המקרים השונים. מובן שגם כל ניתוח באיברי ההולדה תומך בחובו שאלה הלכתית. לבירור המקרים השונים והלכותיהם מוקדש הדיון הבא.

הדיון ההלכתי

פרק ראשון: מהו פצוע דכא?

א. גדרי פצוע דכא וכרות שפכה

אחת ממצוות לא תעשה שבתורה היא: "לא יבוא פצוע דכא וכרות שפכה בקהל ה'" (דברים כג, ב). המשנה ביבמות (ע.) מבארת את המושגים הנזכרים בפסוק הזה: "ואי זהו פצוע דכא, כל שנפצעו הביצים שלו, ואפילו אחת מהן, וכרות שפכה, כל שנכרת הגיד, ואם נשתיר מעטרה אפילו כחוט השערה כשר". ובגמ' (עה.) למדנו: "ת"ר איזהו פצוע דכא, כל שנפצעו ביצים שלו, ואפילו אחת מהן, ואפילו ניקבו ואפילו נימוקו ואפילו חסרו, אמר ר' ישמעאל בנו של ר' יוחנן בן ברוקה שמעתי מפי חכמים בכרם ביבנה כל שאין לו אלא ביצה אחת אינו אלא סריס חמה וכשר, סריס חמה סלקא דעתך, אלא הרי הוא כסריס חמה וכשר (על פירוש משפט זה ר' להלן פסקה ד'). וניקב לא מוליד, והא ההוא

גברא דסליק לדיקלא וחרזיה סילוא בביצים ונפק מיניה כחוט דמוגלא ואוליד, הא שלח שמואל לקמיה דרב ואמר ליה צא וחזר על בניו מאין הם (רש"י: זנתה אשתו). אמר רב יהודה אמר שמואל פצוע דכא בידי שמים (רש"י: על ידי רעמים וברד או ממעי אמו) כשר, אמר רבא היינו דקרינן פצוע ולא קרינן הפצוע (רש"י: אי הוה כתיב הפצוע הוי משמע הפצוע מעיקרו כגון ממעי אמו¹), במתניתא תנא נאמר לא יבוא פצוע ונאמר לא יבוא ממזר, מה להלן בידי אדם אף כאן בידי אדם. אמר רבא פצוע בכולן, דך בכולן, כרות בכולן, פצוע בכולן, בין שנפצע הגיד בין שנפצעו ביצים בין שנפצעו חוטי ביצים (רש"י: שהביצים תלויין בהן בתוך הכיס), דך בכולן, בין שנידך הגיד בין שנידכו ביצים בין שנידכו חוטי ביצים, כרות בכולן, בין שנכרת הגיד בין שנכרתו ביצים בין שנכרתו חוטי ביצים. אמר ליה ההוא מרבנן לרבא ממאי דהאי פצוע דכא באותו מקום (פי': באיברי ההולדה), אימא מראשו, אמר ליה מדלא מנה ביה דורות ש"מ באותו מקום (רש"י: מדלא כתיבא ביה עד דור שלישי או עשירי כמו שנאמר בממזר ועמוני ומואבי ומצרי ש"מ משום דלאו בר אולודי הוא)."

ובהמשך הסוגיה (עו.): "ת"ר ניקב פסול מפני שהוא שותת (רש"י: אין יורה כחץ, וקיי"ל שכבת זרע שאין יורה כחץ אינו מזריע), נסתם כשר מפני שהוא מוליד, וזהו פסול שחוזר להכשרו", והגמ' מוסרת עצה רפואית איך אפשר לסתום נקב שבגיד. ובירושלמי (פ"ח ה"ב) אמרו על כך: "ניקב הרי זה פסול מפני שהוא שופך, נסתם הרי זה כשר מפני שהוא מוליד, וזהו פסול החוזר להכשרו. תני אין בין פצוע דכא לבין כרות שפכה אלא הלכות רופאין, שפצוע דכא חוזר, שבכרות שפכה אינו חוזר". וכן בספרי (כי תצא פסקא רמ"ז): "מה בין פצוע דכא לכרות שפכה, אלא שפצוע דכא חוזר וכרות שפכה אינו חוזר, זו הלכת רופאים". כלומר: הלכה זו היא מהידע של הרופאים, שבפצוע דכא אפשר להחזיר את המצב לתיקונו שיוכל להוליד, מה שאין בכרות שפכה.

מכל המקורות הללו עולה בבירור ש"פצוע דכא וכרות שפכה" הוא מי שבעקבות פגיעה פיסית שאירעה באיברי הרבייה שלו אינו יכול להוליד. וכך כתב הרמב"ם בפיהמ"ש: "ממה שאתה צריך לדעת, שאם נפצע הגיד, או חוטי ביצים גם כן, או נכרתו הביצים, או ניקב הגיד, או ניקבו הביצים, ובכלל, כל פגיעה שתארע

1. בגירסת ר"ח המובאת ב'ערוך' ערך פצע כתוב במקום 'הפצוע' – 'פציע', והוא מפרש: 'פי' פציע בידי שמים, אבל פצוע כמו פרוע כדכתיב כי פרעו אהרן, והוא דבר שנעשה בידי אדם."

בכלי ההולדה אשר מחייבת החכמה הטבעית שהוא לא יוליד עמה, הרי הוא פסול". ובהל' איסורי ביאה (טז, ג) כתב: "ואיזה הוא פצוע דכא, כל שנפצעו הביצים שלו, וכרות שפכה, כל שנכרת הגיד שלו. ובשלשה איברים אפשר שיוליד הזכר, בגיד ובביצים ובשבילין שבהן תתבשל שכבת זרע והן הנקראין חוטי ביצים, וכיון שנפצע אחד משלשה איברים אלו, או נכרת, או נידך, הרי זה פסול".

ב. פסול פצוע דכא ואיסור סירוס

יש לשאול כאן שאלה יסודית: הלא המש' אומרת שפירוש הביטוי "פצוע דכא" הוא מי שנפצעה ביצתו, ו"כרות שפכה" הוא מי שנכרת גידו, ואם כן מניין לרבא להוסיף לביצים ולגיד את חוטי הביצים, ולפצוע ולכרות – את הדרך, ולומר: "פצוע ככולן, דך ככולן, כרות ככולן"; אולי גזירת הכתוב היא שדוקא פצוע הביצים וכרות הגיד נאסר לבוא בקהל, ולא מי שנפגע פגיעה אחרת באיברי ההולדה. גם אם נאמר שהיתה זו קבלה ממש רבנו בתורה שבעל פה – ומסתבר שכך הוא, שהרי זה נוגע לפירוש היסודי של המצוה, ע' בהקדמת הרמב"ם למשנה עמ' כז-כח – הלא דרך הגמ' לשאול על ההלכות המקובלות "מנא הני מילי", ולמצוא להן מקור בדרשות הכתובים.

שאלה דומה יש לשאול לגבי איסור סירוס. מקור האיסור בתורה הוא: "ומעוך וכתות ונתוק וכרות לא תקריבו לה", ובארצכם לא תעשו" (ויקרא כב, כד). הסיפא של הפסוק פירושה שאסור לעשות בעל חיים למעוך וכתות וכו', בלי קשר להקרבה על גבי המזבח (תו"כ אמור פרק ז, יא). והנה לגבי הקרבה הגמ' בבכורות (לז). לומדת במידות שהתורה נדרשת בהן שרק מומין שבגלוי נאסרו, ותנאים נחלקו לגבי מעוך וכתות ונתוק וכרות (שם לט:): ר' יהודה סובר שכולם אמורים בין בגיד ובין בביצים, כי כולם נחשבים למומין שבגלוי; ר' אליעזר בן יעקב סובר שכולם רק בגיד, אבל בביצים אין זה מום שבגלוי; ור' יוסי סובר שמעוך וכתות הם גם בביצים, ונתוק וכרות רק בגיד. וכתבו התוס' שם (ד"ה כולן) שלענין איסור סירוס האמור בסיפא של הפסוק, הכל מודים שכל ארבעת המומים הם בין בגיד בין בביצים, כי בין בזה ובין בזה מאבד את כושר ההולדה, והרי נסתרס. ולכאורה יש לשאול: מניין לתוס' לומר כן, אולי גזירת הכתוב היא שדוקא ביצירת מום שבגלוי באיברי ההולדה נאמר האיסור, ולא במום שאינו

בגלוי. ע' לעיל בסוגיית איסור סירוס באשה (פסקה ב') שהסברנו את דברי התוס' על פי היסוד שלמדנו ממו"ר הג"ר גדליה נדל זצ"ל בדבר "הרעיון של המצוה". ההסבר הוא, שמעצם העובדה שהתורה אוסרת להטיל בבע"ח מום רק במומי "מעוץ וכתות" וכו', ולא בשאר מומין האמורים בפרשה, עולה שהרעיון של איסור סירוס הוא ביטול יכולת ההולדה, ואם כן סברא היא שאין הברדל בזה בין שהמום הוא בגלוי ובין שאינו בגלוי, אלא כל מעוץ וכתות וכו' המבטל את יכולת ההולדה – אסור. ברומה לזה יש לומר בעניננו: בסוגייתנו מפורש שרכא למד מהכתוב שפצוע דכא בידי שמים כשר, אע"פ שגם הוא אינו יכול להוליד. הרי שענין המצוה הוא שהכאה בידי אדם היוצרת סירוס פוסלת מלבוא בקהל, וכיון שכך סברא היא שאין הברדל בין אם הסירוס הוא בחלק זה או אחר של איברי הרבייה, במכה כזאת או במכה אחרת, ו"פצוע דכא וכרות שפכה" אינן אלא דוגמאות לסירוס.

ואכן, הרמב"ם מגדיר את איסור פצוע דכא וכרות שפכה במנין המצוות הקצר שבהקדמת 'משנה תורה' (ל"ת ש"ס): "שלא יקח סריס בת ישראל", והמצוה הבאה: "שלא לסרס זכר". וכעין זה בראש הל' איסורי ביאה. וכך משמע גם מתרגום אונקלוס, שתרגם את "פצוע דכא וכרות שפכה" בביטויים כלליים: "דפסיק ודמחבל", ולא ציין את הביצים והגיד. ובתרגום יונתן: "דמסרס ודפסיק גידא". וב'שאלות' דרב אחאי (כי תצא שאילתא קנ"ב [ק"ע]), בדברו על איסור פצוע דכא וכרות שפכה, כתב: "והיכא דלית ליה אלא חדא ביצה סריס חמה הוא וכשר, דתניא ומעוץ וכתות ונתוק וכרות כולם בביצים דברי ר' יהודה, ראב"י אומר כולן בגיד, ר' יוסי אומר ומעוץ וכתות בביצים נתוק וכרות בגיד, תניא ר' ישמעאל בנו של ר' יוחנן בן ברוקה אומר כל שאין לו אלא ביצה אחת אינו אלא סריס חמה וכשר, סריס חמה סלקא דעתך, אלא כסריס חמה וכשר". ולכאורה אינו מובן מדוע הביא כאן את הברייתא בענין מומין, ומסביר הנצי"ב ב'העמק שאלה' שכוונתו לומר שר' ישמעאל בנו של ריב"ב מדבר במי שנכרתה ביצה אחת שלו בידי אדם, ר' להלן פסקה ד' שנחלקו בזה הראשונים. ומכל מקום, ההשוואה לכתוב המדבר בפסול מומין ובאיסור סירוס מורה על מה שאמרנו, שאיסור פצוע דכא קשור לאיסור סירוס. וע' עוד להלן סוף פסקה ג' ראייה לזה מדברי הרמב"ן.

ובספר ה'חינוך', בל"ת של פצוע דכא (מצוה תקנ"ט ותקע"ה), כתב בטעם המצוה: "משרשי המצוה להרחיק ממנו לבלתי הפסיד כלי הזרע בשום צד, כידוע

במלכים שמסרסים הזכרים למנותם שומרים לנשים, ויש מן הזכרים הפחותים שרוצים בדבר כדי לזכות אל שולחן המלך ולרווח ממון. ואנחנו עם הקודש, בדעתנו כי כל הסריס בידי אדם ייפסל מהתחבר עוד עם בת ישראל ומלשבת בית אתה דרך אישות – נרחיק הענין ונמאס אותו. ועם טענה זו נמצא טעם בחילוק האיסור בין הנפסד בידי אדם לנפסד בידי שמים". ומה שאין חילוק לענין פצוע דכא בין הכאה שנעשתה למטרת סירוס לבין הכאה שקרתה בידי אדם שלא למטרת סירוס, יש להבין שהוא כעין "לא פלוג" בדאורייתא, ומצינו כגון זה בהרבה מצוות.

והנה ה'חתם סופר' (אה"ע סי' י"ז) כתב על טעמו של ה'חינוך': "והאמנם כי אין לסמוך על טעמי דקרא, כי נעו מעגלותיה לא תדע, דאפילו מאן דדריש טעמיה דקרא היינו טעם המקובל לחז"ל², אבל טעם שהמציאו חכמים אחר התלמוד אין לבנות עליו". אך יש להבין שהלימוד אינו מטעמא דקרא, אלא שמהדרשה הקובעת שפצוע דכא בידי שמים כשר למדו חכמים שענין המצוה הוא שכל שסורס בידי אדם פסול לקהל (וזהו "רעיון המצוה", דהיינו הגדר המושגי שלה, ולא טעם המצוה, דהיינו הניסיון להבין מדוע ה' ציוה על כך, ושני דברים שונים הם, ר' לעיל עמ' 54 במצוין בהערה 4). ומצאתי בס' 'חלקת יואב' (אה"ע סי' ג') שכתב: "בפצוע דכא לא אסרה התורה רק אם המעשה בא על ידי איסור לאו דסירוס, ובפרט לפי מ"ש הרא"ה בס' החינוך³ בטעם איסור לבוא בקהל כדי שלא יסרס עצמו לשולחן של מלכים, וכל שלא נעשה בעבירה אין איסור לבוא בקהל". הרי שאינו תולה את הדבר בטעם שנתן החינוך, אלא רק מסתייע בו. וע' להלן פסקה י"א מהי הנפקא מינה להלכה שמסיק ה'חלקת יואב' מדברים אלה.

ג. "דכא" - דך?

לעיל שאלנו מניין לרבא להוסיף על המום של פצוע וכרות את 'דך'. לכאורה התשובה היא שרבא למד את 'דך' מלשון "דכא" שבכתוב, המצויה בין "פצוע"

2. נראה שאין כוונתו לומר שחז"ל קיבלו שזהו טעם המצוה, כי למאן דלא דריש טעמא דקרא לשם מה התקבל הטעם? ועוד, שהגמ' בסנהדרין כא: אומרת: "א"ר יצחק מפני מה לא נתגלו טעמי תורה וכו', ע"ש. אלא כוונתו לטעם המקובל על חז"ל, כלומר שהם אמרוהו.

3. בעבר חשבו שאת ספר ה'חינוך' חיבר הרא"ה, אך בימינו הוכח שהוא היה תלמיד של הרשב"א, ע' במבוא של הרב ד' מצגר לס' ה'חינוך' מהדורת מכון ירושלים תשנ"ב.

לבין "כרות". ואכן, רש"י כתב בפירושו לפסוק: "פצוע דכא – שנפצעו או נדכאו ביצים שלו". והרשב"א כתב על המשנה המגדירה אי זהו פצוע דכא ואי זהו כרות שפכה: "תמיהא לי אמאי לא תנא נמי אי זהו דך, וי"ל דלא תנא הכי אלא משום חידושא דאית בהו, פצוע דכא כל שנפצע, אפילו באחת מהן, כרות שפכה אם נשתייר משהו מעטרה" וכו'. וכ"כ הריטב"א. הרי שהבינו ש"דך" שאמר רבא הוא "דכא" האמור בכתוב. ובמאירי הדברים עוד יותר מפורשים, שכן הוא כותב על המש': "אי זהו פצוע דכא, כל שנפצעו ביצים שלו, ר"ל שהיתה בהם מכת חרב או על ידי קוץ והדומה להם מדברים המחתכים, ויתבאר בגמרא שזהו ביאור ל'פצוע', אבל 'דכא' הוא ענין אחר שלא נכלל בפצוע, והוא שנידוכו על ידי אבן או מקל אלא שאין בו לא נקב ולא חיתוך, ומפני ששניהם בדין אחד הוא כוללם בביאור אחד, והרי הוא כמי שאמר כל שנפצעו או נידוכו הביצים שלו ואפילו אחת מהן, ואי זהו כרות שפכה, כל שנכרת הגיד, כלומר שנכרתה כל העטרה".

אולם, לפי פשט הלשון, "פצוע דכא" היא סמיכות, שבה "דכא", הסומך, הוא שם עצם, כמו ש"כרות שפכה" היא סמיכות שבה "שפכה", הסומך, הוא שם עצם (הגיד). ואם היינו מפרשים ש"דכא" הוא תואר, היה יוצא שיש כאן שלשה נסמכים לסומך אחד ("פצוע דכא וכרות" הנסמכים, ו"שפכה" הסומך), ואין מבנה לשוני כזה במקרא. ואכן, בירושלמי על משנתנו מפורש ש"דכא" הוא שם עצם, והוא כינוי לביצים. ז"ל הירוש' (פ"ח ה"ב): "פצוע, הייתי אומר עינו, ת"ל שפכה, פצוע שבצד שפכה, אם פצוע שבצד שפכה, עינו שבצד חוטמו (פי': אולי הכוונה לפצוע בעין, הנמצאת ליד החוטם שאף הוא שופך ויכול להיקרא 'שפכה'⁴), ת"ל דכא, שבא בין עקביו, אמר ר' חגי קומי ר' יוסי אין לך נמוך באדם בשעה שהוא יושב אלא ביציו בלבד, אמר ר' יוסי בי ר' בון ויאות, תדע לך שהוא כן שבכולן כתיב דורות חוץ מזה, שאינו מוליד (פי': ומכאן שפצוע דכא הוא באבר ההולדה ולא בעין)". הרי שהירוש' מפרש ש"דכא" הוא כינוי לביצי הזכר, שהן מצויות בתחתית הגוף כאשר האדם יושב. ואולי הוא כינוי לכיס הביצים כולו, ולפי זה אפשר לומר שמ"פצוע דכא" אפשר לרבות גם את חוטי הביצים, שאף הם נמצאים בתוך הכיס (אבל פצע בעור הכיס אינו כלום,

4. הרי זה כשאלת ההוא מרבנן את רבא בכבלי, המובאת לעיל: "ממאי דהאי פצוע דכא באותו מקום, אימא מראשו".

כמו שכרות במקצת העטרה אינו כלום אע"פ שהיא חלק מהשפכה, כי אין זה פוגע בהולדה, ופגיעה בהולדה בעיניו, כדברי ר' יוסי בר' בון⁵. יוצא אפוא שאם "דך" שאמר רבא נסמך על לשון "דכא" – הרי זו דרשה, ולא משמעות הכתוב כפשוטו. אולם לא מצינו דרשה כזאת, לא בבבלי ובירושלמי ולא בספרי. ונראה לומר שרבא אכן לא התכוון לדרשה, אלא הוא השתמש בלשון "דך" על פי צלצול לשון "דכא", אבל המקור שלו לפסול נידכו הביצים או הגיד הוא רעיון המצוה, שכל שיוצר סירוס הוא בכלל הפסול, כמוסבר לעיל. תדע, שהרי גם אם רואים ב"פצוע דכא וכרות" שלושה תארים – הם כולם מוסכים על 'שפכה', ומניין שהם נוהגים גם בביצים ובחוטי הביצים? אלא על כרחך סברא היא, כנ"ל.

הרמב"ם מנה את פצוע דכא וכרות שפכה בלאו אחד, אבל ה'יראים' (השלם סי' כח-כט) והסמ"ג (ל"ת קיח-קיט) מנו את פצוע דכא וכרות שפכה בשני לאוין, כי הם סוברים שבמצוות הנאמרות באופן המפרט כמה מינים, אע"פ שהפעולה היא אותה הפעולה בכלם – כל מין הוא מצוה בפני עצמה, כגון: "לא תאכלו ממנו נא ובשל מבושל", "כל שאור וכל דבש לא תקטירו", וכך ב"לא יבוא פצוע דכא וכרות שפכה". וה'מנחת חינוך' (מצוה תקנ"ט), וכן 'תועפות ראם' על ה'יראים', תמהו מדוע לא מנו שלשה לאוין: פצוע ודך וכרות. ובס' 'אור גדול' ל"הגדול ממינסק" (סי' ג' אות ג') תירץ שהואיל ולפי פשוטו של מקרא "פצוע דכא" הוא דבר אחד, כלשון המש' וכמו שפירשו בירוש', ואיסור "דך" הוא מדרשה – דבר הבא מדרשה אינו נמנה במנין המצוות, ובוודאי לא כאשר הוא בא רק להוסיף ביאור באופן האיסור ואינו איסור נפרד. ולפי דברינו הנ"ל לכאורה אין כאן אפילו דרשה מ"דכא" ואך ע' להלן פסקה ז' לגבי שיטת ה'יראים'. והנה הרמב"ן, הסובר אף הוא ששאור ודבש, ונא ומבושל, וכיו"ב, נמנים כל אחד בשני לאוין, כמו שכתב בהשגות לשורש התשיעי בסה"מ – אינו מונה את פצוע דכא וכרות שפכה בשנים, ע' בשכחת הלאוין שבסוף סה"מ (ד"ה וכן אם), וזה מורה שראה בפצוע דכא וכרות שפכה דוגמאות לדבר אחד, שהוא

5. אבן עזרא כתב בפירוש הפסוק: "פצוע דכה – ביצים בלא אבר (נ"א: חבר), ואמרו המדקדקים כי הטעם בשרם שהוא דכה, וזה רחוק. שפכה – זה האבר שממנו ישפך מימיו והזרע" (פירוש הגירסה "בלא אבר" – להבדיל מן האבר, דהיינו להבדיל מן השפכה הנזכרת לקמן. ופירוש הגירסה "בלא חבר" – שאין לו חבר במקרא במשמעות זו. ו"בשרם שהוא דכה" היינו שבשרם רכרוכי וכאילו הוא מעוך ודך).

אבדן כושר ההולדה, כאמור לעיל, ואינו דומה לשאור ודבש, ונא ומבושל, שהם שני דברים ושני ענינים.

פרק שני: מי שאין לו אלא ביצה אחת

ד. המחלוקת בפירוש דברי ר' ישמעאל

נחלקו ראשונים בפירוש דברי ר' ישמעאל בנו של ר' יוחנן בן ברוקה בברייתא: "שמעתי מפי חכמים בכרם ביבנה כל שאין לו אלא ביצה אחת אינו אלא סריס חמה וכשר". רש"י פירש: "דלא אסרה תורה אלא פצוע ורך וכרות", ונראה שהבין שר' ישמעאל בנו של ריב"ב מדבר במי שנולד רק עם ביצה אחת, שהרי אם הוסרה בידי אדם הרי זה כרות. ובדיבור הקודם כתב: "סריס חמה ס"ד – הא סריס חמה בידי שמים מחמת חולי הוא⁶, והאי לאו חולי הוא", וכוונתו שסריס חמה הוא מי שמלידה אין לו יכולת הולדה (כמפורש במש' להלן עט:), אבל לא מחמת חסרון אבר, אלא מחמת חולי באיכות הזרע או ביכולת הקישוי, ולהלן פ. כתב רש"י (ד"ה לכוליה): "סריס חמה מחמת חולי כל הגוף הוא". גם הרמב"ן פירש שר' ישמעאל בנו של ריב"ב דיבר במי שנולד עם ביצה אחת, וזהו שאמר: "הרי הוא כסריס חמה וכשר", דהיינו שגם הוא בידי שמים, כמו סריס חמה. וכתב הרמב"ן שר' ישמעאל מכשיר גם את מי שנולד בלא ביצים כלל, כי אינו בכלל "פצוע דכא", שהרי לא נפצע, אלא נוצר כך בידי שמים, וכמו שאמר שמואל שפצוע דכא בידי שמים כשר ופירש רש"י "כגון ממעי אמו". אבל התוס' כתבו בשם ר"ת שר' ישמעאל דיבר במי שכרתו לו בידי אדם ביצה אחת, וניטלה כולה עדיף מנפצעה אחת שפסול, כמו שמצינו בדיני טריפות שניטל הטחול כשר אע"פ שניקב פסול (חולין נה.). וכתבו התוס' שהלכה כר' ישמעאל, כי "אף אם תמצי לומר דר' ישמעאל לאפלוגי את"ק אתי, הלכתא כוותיה, כיון ששמע מפי חכמים בכרם ביבנה דהוה סמכא, כדאמר בהחולין (מב:), ממתניתא דכרמא הדר ביה (פי': ר"י בנו של ריב"ב העיד מפי חכמים בכרם

6. בדפו"ר הנוסח: בידי שמים הוא מחמת חולי הוא. בדפוס וילנא השמיטו את 'הוא' השני וגם הסגירו את הראשון, ואין זה נכון, אלא או שיש להשמיט את הראשון או את השני.

ביבנה לגבי ענין אחר, וסמכו על דבריו להלכה, ובירושלמי נמי משמע דהלכה דכשר, ומה שאמר רבא "בין שנכרתו ביצים" היינו דוקא נכרתו שתיהן, אבל נכרתה אחת כשר.

והנה בירוש' (פ"ח ה"ב) נאמר על דברי המכשיר: "ובלבד שלימין", וכתבו התוס' בשם ר"י שיש לקראו 'שְׁלִימִין', ולפרשו שניטלה ביצה אחת כולה, והשניה נשארה שלימה, בניגוד למקרה שהפצועה לא ניטלה, או ניטלה רק בחלקה. והרא"ש כתב שהכוונה היא שהביצה שניטלה ניטלה כאשר היא היתה שלימה, אבל אם נפצעה ואחר כך ניטלה לא, כי אין זה פסול החוזר להכשרו (אמנם את עצם שיטת ר"ת הרא"ש משאיר בצ"ע). וכתבו התוס' שיותר נראה לר"י שיש לגרוס: "ובלבד של ימין", בשתי מילים, דהיינו שדוקא אם נשארה הביצה הימנית כשר, והוסיפו שהיא חומרא גדולה, ומכל מקום "טוב להזהיר לרופאים לחתוך של שמאל אם אפשר"⁷.

ובפסקי הרי"ד כתב שר' ישמעאל חולק על ת"ק ועל סתם משנה שאמרו שפצוע דכא הוא אפילו נפצעה ביצה אחת, וסובר שפצוע דכא בכל צורותיו הוא רק כשנפגעו שתי הביצים, אבל ביצה אחת בין שנפצעה בין שנכרתה כשר. כלומר שהוא סובר שהמלה "דכא" פירושה שתי הביצים דוקא. אבל הרי"ד סובר, בניגוד לר"ת, שאין הלכה כר' ישמעאל, אלא כסתם משנה. ובס' ה'תרומה' (הל' חליצה) כתב שהלכה למעשה סומכים על עדותו של ר' ישמעאל בנו של ריב"ב "להכשיר בני אדם הנתוקין שכורתין מהן ביצה אחת, אע"ג דמתניתין פליגא עלה, דתנן איזהו פצוע דכא כל שנפצעים ביצים שלו אפילו ביצה אחת". ואינו מחלק בין ביצה ימנית לשמאלית, ובין נכרתה כשהיא שלימה לנכרתה אחרי שנפצעה. והרמב"ם פסק (הל' איסורי ביאה טז, ז-ט) שאם נכרתו הביצים או אחת מהן הרי זה פסול, אבל אם נולד בלא ביצים – כשר, כי בידי שמים הוא. הרמב"ן הבין שהרמב"ם פירש את דברי ר' ישמעאל כמותו ופסק כר' ישמעאל, אך ייתכן שפירשם כרי"ד וסבר שאין הלכה כר' ישמעאל, ומה שהכשיר נולד בלא ביצים הוא על פי מימרת שמואל שפצוע דכא בידי שמים כשר.

7. הכוונה למקרים שבהם לא נפגעה אחת הביצים, וצריך ליטול דוקא אותה, אלא שיש צורך לרווח את כיס הביצים בנטילת ביצה כלשהי, ע'בתשובת ה'חתם סופר' אה"ע סי' י"ט.

ה. "הלכות רופאים"

התוס' מוסיפים שר"ת חיזק את שיטתו מהתבוננות במציאות: "הא חזינן כמה בני אדם שכורתין מהן ביצה אחת ומולדין, ולא מסתבר לומר צא וחזור על בניהם מאין הם". ומסביר ה'חתם סופר' (אה"ע סי' י"ז): "וקשה לומר על כל כך בני אדם צא וחזור על בניהם כי ממזרים הם, כי בש"ס קאי על אדם פרטי, אבל לומר כן על רבת בני עמנו היה קשה בעיני ר"ת לומר כן". אולם, בהמשך כותבים התוס' שבירוש' משמע שבעל ביצה אחת, אע"פ שהלכה כר' ישמעאל שהוא כשר, מכל מקום אינו מוליד. ולפנינו בירוש' הדבר מפורש בדברי ר' ישמעאל עצמו: "תני ר' ישמעאל בנו של ריב"ב אומר שמעתי בכרם ביבנה כל שאין לו אלא ביצה אחת אינו מוליד והוא סריס חמה". וכתב על כך החת"ס: "והנה הדבר תמוה, כיון שבירוש' קאמר שאינו מוליד, איה עדותו של ר"ת? ובאמת ראינו כן גם בזמנינו (כלומר: ראינו שהוא מוליד; ובתשובה אחרת, שם סי' י"ט, כתב שבזמנינו רואים שגם בניטלה של ימין יכול להוליד)". והחת"ס מיישב כך: "וייראה ודאי להרמב"ם וסיעתו דס"ל דניטל ביצה אחת בידי אדם פסול, אם כן על כרחך מקובל בדינו מסיני שאינו מוליד, דכלל גדול כל שמוליד אינו פסול, אלא על כרחך שאינו מוליד, אם כן כל העדויות לא יזיזו זיו כל שהוא מתורתנו וקבלתנו האמיתיות, ואילו היה שום מציאות רפואה למכתו לא הוה שתיק מרע"ה מיניה, וכדאמרינן גבי טריפות אפילו ירבה כחול ימים לא יניח קבלה אמיתיות שבדינו, אבל ר"ת נראה לו לפרש הסוגיה שיהיה ניטל אחת בידי אדם כשר, אם כן לא אמר ביה מרע"ה מידי אם מוליד או אינו מוליד, והוא מהלכות הרופאים, ויכול להיות בימי חכמי התלמוד לא ידעו רופאים להיזהר ליטול ביצה אחת באופן שיוליד, ועכשיו איכשר דרא בהא". ולהלן כתב שגם לדעת הרא"ש כלרמב"ם מסקנת הירוש' היא דלכ"ע בידי אדם פסול אפילו בביצה אחת, "ולדידהו אין להביא ראיה ממה שעל פי חכמת הרופאים אנו רואים שמולידים, כי אין להכחיש קבלתנו בשום אופן ועל כרחנו נאמר על כל בניהם ממזרים הם".

החת"ס מניח אפוא שאם חז"ל קבעו שמי שכרתו לו ביצה אחת פסול, הרי שכך קיבלו ממש רבנו מסיני. אך לפי האמור לעיל בפסקה ב' הנחה זו אינה הכרחית, אלא י"ל שהקבלה מסיני היתה שמי שנפגעו איברי ההולדה שלו בידי אדם ובשל כך אינו יכול להוליד – פסול (ולפי מה שכתבנו שם אפשר שלא היה צורך

לקבלה בזה, אלא סברא היא), אבל לא פורטו כל המקרים שבהם הדבר קורה, וחז"ל קבעו זאת על פי מצב הרפואה בזמנם. תדע, שהרי על כל פנים בירוש' מפורש שר' ישמעאל בנו של ריב"ב ורבנן נחלקו במקרה מסוים אם הוא כשר או פסול, ע"ש, והרי כלל גדול קבע הרמב"ם שבדברי קבלה אין מחלוקת (הל' ממרים א, ג, ובהרחבה בהקדמת המשנה). אלא על כרחך שרק הכלל נמסר, דהיינו שפצוע דכא וכרות שפכה הם אלה שמחמת הפגיעה אינם יכולים להוליד, אבל הפרטים לא נמסרו, והם נקבעים על פי הרופאים. ואין זה דומה להלכות טריפות בהמה, שבהן מנו חז"ל את הטריפות המסוימות שנאמרו למשה מסיני (חולין מב.), וכתב הרמב"ם (הל' שחיטה י, יב-יג) שאין להוסיף עליהן, "ואפילו נודע לנו מדרך הרפואה שאין סופה לחיות", ואין לגרוע מהן, "אע"פ שייראה בדרכי הרפואה שבידינו שמקצתן אינן ממייתין ואפשר שתחיה מהן, אין לך אלא מה שמנו חכמים", כי הפסול של טריפה לאכילה אינו מוכרח להיות זהה ליכולתה לחיות (שהרי בהמה מסוכנת שאינה יכולה לחיות ושחטה כשרה). ואכן, לגבי אדם טריפה שההורגו פטור, כי גברא קטילא קטל, כתב הרמב"ם בהל' רוצח (ב, ח) שהגדר הוא ש"אמרו הרופאים שמכה זו אין לה תעלה באדם ובה ימות", כלומר שהולכים אחרי הידע הרפואי בזמן המעשה, כי כאן השאלה העובדתית האם יחיה או לא יחיה היא הקובעת. וכך יש להבין לגבי איסור פצוע דכא וכרות שפכה, שאם המציאות היא שיוכל להוליד – לא בזה נאמר האיסור. ולפי דברים פשוטים אלה לא נצטרך לדחוק העצום והחמור שנדחק החת"ס לומר שלדעת הרמב"ם והרא"ש כל העדויות מזמן ר"ת ומזמנינו אינן כלום, "ועל כרחנו נאמר על כל בניהם ממזרים הם". לשון ר' חיים מוולוז'ין בתשובה (חוט המשולש' סי' י"א, ר' לקמן): "ובאמת אין הדעת נותנת לומר צא וחזור על בניהם מאין הם, והכזונות נעשה את אחיותינו בנות ישראל המוחזקות בכשרות?".

השו"ע פסק (אה"ע ה, ז): "נכרתו הביצים או אחת מהם, או שנפצעה אחת מהם, או שנידוכה אחת מהן, או שחסרה, או שניקבה, הרי זה פסול". והרמ"א מוסיף: "וכן עיקר, ודלא כיש מתירים בעל ביצה אחת אם היתה אותה שניטלה שלימה כשניטלה, ונשארה של ימין. אמנם ראיתי מקילין כסברא האחרונה, אבל טוב לחוש באיסור דאורייתא לדברי המחמירים". אולם, בתשובת ר' חיים מוולוז'ין הנ"ל פסק הלכה למעשה שלא כרמ"א. השאלה שנשאל היתה על אדם שקיבל מכה בביציו והתנפחה ביצתו הימנית, ואחרי שסבל יסורים במשך כמה שנים הסירו אותה הרופאים כליל, האם רשאי לקיים את אשתו. והשיב בהרחבה

שהעיקר כשיטת ר"ת שנטולה בידי אדם כשר, וכעדות ס' ה'תרומה' שנוהגים להקל בכרתו הרופאים ביצה אחת, ולא חילק בין שמאלית לימנית, וכתב שכן דעת מהרש"ל ב"ם של שלמה' (יבמות פ"ח סי' ח'). ומוסיף הר"ח: "וגם הרמ"א שהחמיר כתב אמנם ראיתי מקילין, ומה שכתב שהמתירין אינם מתירין רק בשלימין ובשל ימין – בזה העיקר כיש"ש וכדכתיבנא לעיל שהמחזור הוא שיטת ס' ה'תרומה' בשם ר"ת ז"ל⁸ שאין חילוק בין של שמאל ושל ימין אלא בכל גונו מתירין... וסוגיין דעלמא הלכתא היא"⁹.

לעומת זאת החת"ס (בשתי תשובותיו הנזכרות לעיל) מחלק בין כריתת ביצה שנעשתה מחמת חולי, לכריתתה שלא נעשתה מחמת חולי אלא כולה בידי אדם. באה"ע סי' י"ז נשאל החת"ס על אדם שחלה באחת מביציו והתנפחה מאד והסירו אותה הרופאים בניחות, והוא מסיק להיתר בגלל שיטת הסמ"ג שתובא להלן פסקה ו', שגם אם לא יוכל להוליד, מכל מקום כיון שהדבר התחיל על ידי חולי דינו כפצוע דכא בידי שמים. ובסי' י"ט כתב שאם נפצעה ביצה אחת, בין של שמאל בין של ימין, מחמת מכה, דהיינו בידי אדם, ואחר כך הוסרה לגמרי על ידי רופא, והביצה השניה נשארה שלימה ובריאה, הואיל ולשיטת ר"ת הוא כשר – נהי לכתחילה אין לסמוך, אבל על כל פנים אין כופין לגרש, וסיים שטוב להודיעם שהיא מחלוקת הפוסקים והם יחושו לנפשם ולא יזרקו זה לזה. אבל ר' חיים מוולוז'ין כתב כאמור "להלכה ולמעשה" כשיטת ר"ת, שמי שנכרתה לו ביצה אחת בידי אדם מותר לו לשאת אשה ולקיים עמה חיי אישות. ואף שאין אנו כדאים להכניס ראשינו בין ההרים הגבוהים, בענין זה מטוניה

8. לפנינו ב'תרומה' אין הדברים מובאים בשם ר"ת, אך כידוע בעל ה'תרומה' היה תלמיד ר"י, ואם כן מסתבר שדבריו הם על פי שיטת ר"ת ור"י בענין זה.

9. באשר לירוש' האומר שבעל ביצה אחת כשר אבל אינו מוליד – ראינו שהחת"ס מסביר זאת, לפי שיטת ר"ת הסובר שמדובר בידי אדם, בכך שחכמים קיבלו ממש רבנו שמי שניטלה לו ביצה אחת כשר, וממילא ידעו בוודאי שיש אפשרות שהוא יוכל להוליד, אלא שבזמנם לא היו הרופאים מיומנים בכך ולכן אמרו שאינו מוליד (ונפ"מ למקח טעות בנישואין, ע' בירוש'). אבל הר"ח כתב שהואיל ובבבלי ובספרי לא נזכר בגוף דברי ר' ישמעאל שאינו מוליד, סמי חדא (הירוש') מקמי תרתי (הבבלי והספרי) לגבי נוסח דברי ר' ישמעאל. ואע"פ שבסוגיית הירוש' מצינו אמוראים האומרים בפירוש שר' ישמעאל כשר אך אינו מוליד, י"ל שזה לפי הסברה שר' ישמעאל דיבר על בידי שמים, המופיעה בסוגיית הירוש' ("הוון בעי מימר", ע"ש), אבל לפי הבבלי, והר"ח סובר שגם לפי מסקנת הירוש', שר' ישמעאל דיבר על בידי אדם – קיי"ל שהוא מוליד, כמתבקש מסוגיית הבבלי.

דהחת"ס ייבנין ליה, כי הנה החת"ס עצמו כותב: "כלל גדול כל שמוליד אינו פסול", אלא שחשש לאפשרות שכרות ביצה אחת אינו יכול להוליד, כי לשיטת חלק מהראשונים בגמ' מבואר שהוא פסול, ונדרחק לומר שמה שאנו רואים שמוליד אינו ראייה, כי אפשר שהולד אינו ממנו. אך זוהי כמובן פרצה דחוקה מאד, המחשידה בנות ישראל בזנות, כמו שכתב הר"ח. ולפי האמור לעיל יש ליישב בשופי, שלא התקבל במסורת ממש רבנו מי הם הפסולים, וממילא אתה יודע שאינם מולידים, אלא ההלכה שהתקבלה היא שהנפגע בידי אדם באיברי ההולדה וכתוצאה מזה אינו יכול להוליד פסול לקהל, והפרטים הם "הלכות הרופאים", ואם לפי הניסיון הרפואי בדורותינו האדם הזה יכול להוליד – אין כאן איסור פצוע דכא כלל, כי כמ"ש החת"ס אף אם בגמ' כתוב שאינו מוליד "יכול להיות בימי חכמי התלמוד לא ידעו רופאים להיזהר ליטול ביצה אחת באופן שיוליד, ועכשיו איכשר דרא בהא". ונפקא מינה גם לגבי ניתוחים אחרים באיברי ההולדה, שאם ברור לפי היכולת הרפואית של היום שפעולה כירורגית מסוימת לא תפגע בכושר ההולדה – אין בה בעיה של פצוע דכא וכרות שפכה.

פרק שלישי: פצוע דכא על ידי חולי

ו. מהו פצוע דכא בידי שמים?

את מימרת רב יהודה אמר שמואל "פצוע דכא בידי שמים כשר" פירש"י: "בידי שמים – על ידי רעמים וברד או ממעי אמו". הרא"ש (סי' ב') הביא את פירש"י, וכתב: "אבל אם אירע בו חולי ונסתרס פסול, וכן משמע בירושלמי דליקוי שעל ידי חולי חשיב בידי אדם". אבל הרמב"ם פסק (הל' איסורי ביאה טז, ט): "כל פסול שאמרנו בענין זה, בשלא היו בידי שמים, כגון שכרתו אדם או כלב או הכהו קוץ וכיוצא בדברים אלו, אבל אם נולד כרות שפכה או פצוע דכא, או שנולד בלא ביצה, או שחלה מחמת גופו ובטלו ממנו איברים אלו, או שנולד לו בהן שחין והמסה אותן או כרתן, הרי זה כשר לבוא בקהל, שכל אלו בידי שמים". וב"ם של שלמה בסוגייתנו (סי' ט'), וכן ב'תפארת שמואל' על הרא"ש, תמהו על הבנתו של הרא"ש בלשון רש"י, והם טוענים שאולי רש"י לדוגמא נקט על ידי רעמים, ולא דוקא קאמר, והוכיחו משני מקומות שלדעת רש"י גם

על ידי חולי נחשב בידי שמים: האחד – רש"י פירש את המושג 'סריס חמה', המופיע בסוגייתנו כדוגמא למי שלמרות ליקויו הוא כשר: "סריס חמה בידי שמים מחמת חולי הוא". ואף אם נרצה לדחות שהכוונה לחולי ממעי אמו, הרי במקום השני, לעיל כ:, על הברייתא: "פצוע דכא וכרות שפכה סריס אדם וכו' ואם בעלו קנו ואסור לקיימן משום שנאמר לא יבוא פצוע דכא", פירש"י: "סריס אדם – שסירסו אדם, ולא מחמת חולי נסתרס מאליו", ומהלשון "נסתרס" משמע שזה קרה במשך החיים. הרי שעל ידי חולי אינו סריס אדם שפסול לקהל. גם ה'יראים' (סי' כ"ט) והסמ"ג (ל"ת קיח-קיט) פסקו כרמב"ם שעל ידי חולי דינו כעל ידי שמים¹⁰. ומה שכתב הרא"ש שמשמע כדבריו בירוש' – הכוונה מן-הסתם לסוף סוגיית הירוש', המדברת על המקרה שהרמב"ם מתארו כ"נולד בהם שחין והמסה אותן או כרתן", אך ה'ים של שלמה' הביא את הירוש' הזה, והבין ממנו דוקא כדעת הרמב"ם. הדבר קשור לפירוש הסוגיה הקודמת בירוש', בענין עדותו של ר' ישמעאל בנו של ר' יוחנן בן ברוקה, שנחלקו המפרשים בהבנתה, ע' מה שפירשו בה ר' חיים מוולוז'ין וה'חתם סופר' בתשובותיהם הנזכרות לעיל, ואכמ"ל בזה.

והנה היש"ש הבין בלשון הרמב"ם "או שנולד בהם שחין והמסה אותן או כרתן" שהאדם המסה את האיברים הללו או כרתן כדי להסיר מהם את החולי, והואיל ותחילת הדבר היתה מחמת חולי הרי הוא נחשב לפצוע דכא או כרות שפכה בידי שמים, וכשר לבוא בקהל. והחת"ס מפקפק האם זוהי ההבנה הנכונה ברמב"ם, ונוטה לפרש את לשון הרמב"ם שהחולי הוא שהמסה אותן או כרתן, ולא האדם. אך לעומת זאת הביא את לשון הסמ"ג: "אמר שמואל שכל פסול שאמר בענין זה כשלא היו בידי שמים אלא בידי אדם על ידי פשיעתו, כגון שכרתו אדם או הכהו קוץ, אבל אם נולד כך או על ידי חולי אירע לו כשר לבוא בקהל", ודייק מהלשון "אלא בידי אדם על ידי פשיעתו" שאם היה זה על ידי אדם אבל לא על ידי פשיעתו, כגון שאירע לו חולי באחד מאיברי ההולדה

10. את הכלל שכל פסול האמור בענין זה אינו אמור במקרה שהיה זה בידי שמים כתב הרמב"ם אחרי ההלכה של "נסתם שביל ש"ז וחזר לראות ש"ז משביל שמשתינ בו", כלומר שהוא הבין ש"אסתתם גובתא דש"ז" היינו בידי אדם על ידי מכה. והמאירי כתב כך בפירושו. והרא"ש לשיטתו יכול לפרש שהיה זה ע"י חולי, אבל בשו"ת הרא"ש (כלל ל"ג אות ד') כתב ש"ל דאיסתתם בידי אדם ע"י מכה, ונראה שכוונתו להוציא את מי שנולד כך. ואכן הטור (אה"ע סי' ה'), הפוסק כרא"ש, כתב לגבי נסתם שביל הזרע שרק אם ממעי אמו היה כך כשר, אבל ע"י חולי פסול.

והוכרחו הרופאים לבצע פעולת כריתה כדי לרפאו – הריהו כשר לבוא בקהל אע"פ שבסופו של דבר הוא כרות בידי אדם, כיון שתחילתו מחמת חולי.

ז. שיטת ה'יראים' בפסול פצוע דכא וכרות שפכה

ל'יראים' יש שיטה מיוחדת בסוגייתנו, וז"ל (סי' כ"ט): "והא דתניא ביבמות בהערל ניקב פסול מפני שהוא שותת, נסתם כשר, וזהו פסול שחוזר להכשרו, פי' הנולד פסול, וממזר הוי, [כי] דבר ברור שאינו מוליד, אבל האדם כשר לבוא בקהל, ואמרינן נמי התם ההוא עובדא דהוה בפומבדיתא דאסתתם גובתא דש"ז ואפיק במקום קטנים, סבר רב ביבי בר אבבי לאכשוריה, אמר רב פפי... שלא במקומה לא מבשלה, פי' לאכשור(ה)ין הולד, כי לאשת אותו האיש נולד לה בן והיה רוצה רב ביבי לאכשורי כי אמר יכול בעלה להוליד ושליו הוא, חלק עליו רב פפי ואמר ממזר הוא... אבל על האיש לא נחלקו שדברי הכל מותר לבוא בקהל, שאינו אלא עקור ואינו כרות שפכה, והמפרש כרות שפכה טועה, שהרי נסתם כשר שחוזר להכשרו, וכרות שפכה שנינו בספרי כרות שפכה אינו חוזר זו הלכות רופאים. וגם לפסלו משום פצוע גיד אין נכון לומר דאיסתתם משום פצוע בידי שמים כשר הוא ואמר (אולי צ"ל: דאיסתתם משמע בידי שמים וכשר הוא דאמר) שמואל פצוע בידי שמים כשר, והכי גרסינן בספרים מדויקים בכורות בפ' מומין אלו ת"ר שני נקבים יש בו באדם אחד מוציא שתן ואחד מוציא ש"ז ואין בין זה לזה אלא כקליפת השום ניקב זה לזה ונעשה עקור, ולא גרסינן ונעשה כרות שפכה, הלכה למדה מענינה דכולה שמעתתא בעקירות מיירי, ועוד היאך ייתכן לומר שבניקב קרינן ביה כרות שפכה, ניקב וכרות שני דברים הם, אלא כך הוא עיקר כמו שפירשתי דעקור הוא ולא כרות שפכה".

כדי להבין את דברי ה'יראים' יש להיזכר באמור לעיל פסקה ג' שה'יראים' רואה בפצוע דכא וכרות שפכה שתי מצוות ל"ת שונות. במצות פצוע דכא (סי' כ"ח) כתב: "ומה הוא פצוע דכא פירשו חכמים ביבמות בפ' הערל, דתנן אי זהו פצוע דכא, כל שנפצעו ביצים שלו אפילו אחת מהם, ותנן אפילו ניקבו אפילו נמקו אפילו חסרו... ואמר רבא פצוע בכולן, דך בכולן, בין שנפצע הגיד בין שנפצעו ביצים בין שנפצעו חוטי ביצים [אולי חסר כאן: בין שנידך הגיד בין שנידכו ביצים] בין שנידכו חוטי ביצים... ובפצוע דכא שנינו בספרי שיש לו רפואה שחוזר להכשרו, דתנן פצוע דכא חוזר, כרות שפכה אינו חוזר, זו הלכות

רופאים". הרי שבפצוע דכא לא הזכיר את כריתת הביצים או כריתת חוטי הביצים, אלא רק את נפצע ונידך, ונראה שהבין שמהמילים "פצוע דכא" לומדים שני סוגי פגיעה, שהם פצוע ונידך, ומ"כרות שפכה" לומדים סוג פגיעה אחר, שהוא כריתה, ולשני הסוגים הראשונים יש רפואה, מה שאין כן לסוג השלישי. ולפי זה מתפרשים דבריו הנ"ל בסי' כ"ט: על ניקב הגיד שחוזר להכשרו הוא אומר שאינו יכול להיות אסור משום "כרות שפכה", שכן כרות שפכה אינו חוזר. שמא תאמר, הלא הוא אסור משום "פצוע דכא" שאמר רבא שהוא בין בביצים בין בגיד – נכון הדבר אילו ניקב בידי אדם, אבל ניקב בידי שמים כשר אע"פ שאינו מוליד, אלא הריהו כעקר בעלמא. ואכן, הסמ"ג, המביא את דברי ה'יראים' בשמו, אך משנה מעט את הלשון, כתב במקום המשפט "וגם לפסלו משום פצוע גיד אין נכון לומר" וכו' את המשפט הבא: "וגם אין לפסול האיש הזה מפני פסולי פצוע דכא, שהרי סתימה זו שנסתם שבילו בידי שמים היתה ואמר שמואל פצוע דכא בידי שמים כשר". כלומר: אילו היה הגיד, או המחיצה שבין השבילים, ניקבים בידי אדם, הוא היה באמת פסול לקהל מדין "פצוע דכא", ולא מדין "כרות שפכה" (כי ניקב פצוע הוא ולא כרות, כמ"ש ה'יראים), אבל פצוע דכא בידי שמים כשר.

והנה לשיטת ה'יראים', לפיה לא כל פגיעה בגיד או בביצים הגורמת לאי יכולת הולדה יוצרת פסול קהל, יש להתקשות: איך לומדים מ"כרות שפכה" גם כריתת ביצים וחוטי ביצים, וכן איך לומדים מ"פצוע דכא" גם נפצע או נידך הגיד, הלא "דכא" כפשוטו הם הביצים כמ"ש בירושלמי הנ"ל פסקה ג', וגם אם דורשים "דכא" מלשון נידך, גיד מאן דכר שמיה בל"ת של "פצוע דכא". וצ"ע. והב"ח (אה"ע סי' ה') מסתפק לשיטת ה'יראים' האם גם כרות שפכה בידי שמים כשר כמו פצוע דכא, שכן ל'יראים' פצוע וכרות שני לאוין שונים הם, ואולי הדרשה מ"פצוע" המכשירה בידי שמים אמורה דוקא בפצוע דכא. לעומת זאת בדברי הרמב"ם, הסובר שמצוה אחת הן, מפורש שכרות שפכה מלידה או על ידי חולי כשר.

על "תניא ניקב פסול מפני שהוא שותת, נסתם כשר מפני שהוא מוליד" כתב רש"י בחולין מח. שניקב פסול "משום כרות שפכה". ולכאורה קשה עליו קושיית ה'יראים' מהספרי שכרות שפכה אינו חוזר. וכתב הב"י (שם) שאם הברייתא שבגמ' חולקת על הברייתא שבספרי – כתלמודא דידן נקטינן, אבל י"ל שאינה חולקת, אלא "הלכות רופאים" היא ולא הודו להם חכמים. והב"ח כתב על כך:

"ויש לתמוה על דבריו, דאדרבה מדזו הלכות הרופאים אלמא דהכי עיקר", וציין לרש"י להלן דף פ. על "שכן במינן מתרפאין באלכסדריא של מצרים", ע"ש. וכתב הב"ח ששתי הברייתות אינן חלוקות, אלא הא בכרות, שאינו חוזר, והא בניקב, שחוזר, ומה שפירש"י שפסול משום כרות שפכה אין הכוונה שהוא ממש כרות, אלא שכל שהוא שותת הריהו ככרות שפכה שהוא שותת. ואם רש"י סובר כרמב"ם וכרמב"ן שפצוע דכא וכרות שפכה לאו אחד הם, י"ל שלא דק מפני שאין שום נפ"מ אם מדובר על פצוע דכא או על כרות שפכה, אלא כל שאינו יכול להוליד פסול, וכל שיכול להוליד כשר.

הסמ"ג הביא כאמור את דברי ה'יראים', ובתשובות הרא"ש (סי' ל"ג אות ד') הזכיר בקיצור את דברי הסמ"ג הללו. והטור (סי' ה') כתב: "כתב הר"ר אליעזר (הוא ר' אליעזר ממיץ בעל ה'יראים') בניקב הגיד דפסול, וכן בנסתם מקום הזרע, לאו אנברא קאי אלא אולד קאי, פירוש פסול הולד הנולד לו, שאינו מוליד ובוודאי ממזר הוא, אבל הוא כשר לבוא בקהל דלאו כרות שפכה הוא. ואין הלשון משמע כן". והנה לטור, הפוסק כשיטת הרא"ש שמחמת חולי נחשב כבידי אדם, יש נפ"מ גדולה בדחיית דברי ה'יראים', שכן בניקב ע"י חולי הטור פוסל לקהל, ואילו ה'יראים' מכשיר. אבל לשיטת הרמב"ם, שע"י חולי נחשב כבידי שמים, אין נפ"מ אם מקבלים את שיטת ה'יראים', שכן בניקב בידי אדם ה'יראים' מודה שהוא פסול לקהל, ובניקב בידי שמים הרמב"ם מודה שהוא כשר.

ה. פסקי השו"ע והאחרונים בפצוע דכא ע"י חולי

לשון השו"ע (אה"ע ה, י): "כל פסול שאמרנו בענין זה, בשלא היה בידי שמים, כגון שכרתו אדם או הכהו קוץ וכיוצא בדברים אלו, אבל אם נולד כרות שפכה או פצוע דכא, או שנולד בלא ביצים, או שחלה מחמת גופו ובטלו ממנו איברים אלו, או שנולד בהם שחין והמסה אותן או כרתן, הרי זה כשר לבוא בקהל, שכל אלו בידי שמים להרמב"ם, אבל לרש"י והרא"ש לא מיקרי בידי שמים אלא על ידי רעמים וברד או ממעי אמו, אבל על ידי חולי חשיב בידי אדם ופסול, וכתב הרא"ש דהכי משמע בירושלמי". וכתב ה'חלקת מחוקק' (ס"ק ה') שמהשו"ע משמע שנוקט לחומרא, אך בשם הב"ח כתב שסברת הרא"ש היא סברת יחיד. וה'בית שמואל' (ס"ק י"ב) כתב על מ"ש השו"ע בשם רש"י, שבפירש"י בדף כ: כתוב להפך, ושגם דעת הסמ"ג כרמב"ם, ושכן פסק הב"ח. וב'פתחי תשובה'

(ס"ק ז') הביא את שו"ת 'משכנות יעקב' (אה"ע סי' ג') שכתב שכל האחרונים הכריעו כדעת הרמב"ם שעל ידי חולי כשר, "ואין להחמיר חומרות במידי דלית ליה תקנתא". וראינו שהחת"ס הכשיר גם בתחילתו חולי וסופו פעולה רפואית כירורגית.

קודם לכן כתב ה'בית שמואל' (סס"ק ט'): "ולדברי הרא"מ ניקב כשר לבוא בקהל, אלא אינו מוליד, וסמ"ג והמרדכי והרא"ש ואגודה הביאו דבריו, וכן אם נסתם שביל ש"ז כשר לדעתן, ואם נשא צ"ע אם כופין להוציא". אך לפי האמור לעיל הרא"מ הכשיר ניקב לקהל רק בניקב מחמת חולי, ולא בניקב בידי אדם, ובניקב מחמת חולי בלא"ה נוטה הב"ש לפסוק כרמב"ם שהוא כשר. ואולי מה שסבר הב"ש שהרא"מ מכשיר אפילו בניקב הגיד בידי אדם, הוא משום שלא היה לפניו ה'יראים' השלם, אלא רק המקוצר (סי' ר'), ושם נשמט המשפט האומר שיש לפוסלו משום פצוע דכא אם לא שהוא בידי שמים (אך עדיין צ"ע, כי בסמ"ג המשפט הזה כן מופיע).

ובתשובה של ה'חתם סופר' (אה"ע סי' ט"ז) מבואר שלשיטת ה'יראים' ניקב בידי אדם פסול לקהל. אבל יש שם דבר תמוה, שכתב שלדעת ה'יראים' אם נסתם הנקב מועיל הדבר רק להכשיר זרעו, ולא אותו. ואינו מובן, הלא ה'יראים' כתב להפך, שהפסול לפני הסתימה הוא רק בזרעו ולא בו. ועוד, איך ייתכן להכשיר זרעו ולא להכשיר אותו, הלא אם יכול להוליד אינו פסול, "דכלל גדול כל שמוליד אינו פסול" (לשון החת"ס שם סי' י"ז). ולכאורה שגגה היא שיצאה מלפני השליט¹¹.

והנה השו"ע פוסק (ה, ד): "ניקב למטה מהעטרה כשר, ניקבה עטרה עצמה אם כשיראה קרי תצא ש"ז מהנקב פסול, ואם נסתם הנקב חזר להכשרו". וכתב הב"ש (ס"ק ח'): "חזר להכשרו – משמע מכל הפוסקים אפילו למעלה מעטרה, וכן בשאר הנקבים כל שנסתם חזר להכשרו". והיות שמדובר גם בניקב בידי אדם, כמבואר בסעיף י' הנ"ל, הרי שבכל מקרה של נקב שהרופאים מצליחים לתופרו ולסותמו, אע"פ שבשעת הפעולה מרחיבים אותו לצורך התפירה – כשר. ובמקרה של כרות שפכה, ש"הלכת הרופאים" בימי חז"ל אמרה שאינו חוזר להכשרו, אם הרופאים כיום יאמרו בוודאות על סמך ניסיון שאחרי ניתוח יוכל

11. דודי-זקני הרש"א פולונסקי זצ"ל הרב מטפליק, מגדולי ההוראה בדורו, ידע את שו"ת ה'חתם סופר' כמעט בעל פה. שמעתי מהורי ז"ל שכאשר היה מקשה על דברי החת"ס, היה בוכה.

לשוב ולהוליד – יש מקום להתירו, שהרי ראינו שיש דברים שבזמן חז"ל לא יכלו הרופאים לרפאם ועכשיו "איכשר דרא בהא", כביטוי של ה'חתם סופר' (ע' לעיל פסקה ה'). אבל במקרה שאחרי הניתוח יש רק סיכוי מסוים שיוכל להוליד, אך הדבר בגדר ספק – השאלה האם הוא מותר לבוא בקהל היא שאלה קשה, כי אמנם כמה מגדולי האחרונים כתבו שספק פצוע דכא וכרות שפכה מותר מן התורה, כמו ספק ממזר, ואף רבנן לא גזרו בו (שו"ת רעק"א החדשות סי' ס"ג, שו"ת 'בית אפרים' אה"ע סי' ב', שו"ת 'באר יצחק' אה"ע סי' ד' ענף א', ועוד), אבל במקום שהיתה לו חזקת איסור – כתב ב'איגרות משה' (אה"ע ח"ד סי' ל' [תש"מ] וסי' ל"א [תשמ"א]) שאין הספק מתירו. אמנם, אם על פי הניסיון של הרופאים ברוב המקרים יוכל להוליד, אזלינן בתר רובא דליתיה קמן, ומותר לבוא בקהל (אג"מ שם).

פרק רביעי: פגיעה באיברי רביה פנימיים

ט. מהם חוטי הביצים?

מימרת רבא "פצוע בכולן דך בכולן כרות בכולן" מתייחסת לגיד, לביצים ולחוטי הביצים. לצורך המשך הדיון דרוש תיאור קצר של מבנה איברי ההולדה כפי שהוא ידוע כיום: שני האשכים (הביצים) הם שני איברים דמויי ביצה המצויים בתוך כיס עור הנקרא 'כיס האשכים'. מכל אשך יוצאות צינוריות דקות המחברות אותו ל'עילית האשך', שהיא רקמה המחוברת לאשך, המצויה אף היא בתוך הכיס. מעילית האשך של כל אחד משני האשכים יוצא צינור ארוך ('צינור הזרע') החורג מן הכיס ונכנס אל תוך הגוף. שני הצינורות מגיעים עד לסביבות שלפוחית השתן (האוגרת את השתן הבא מהכליות) אך אינם נכנסים לתוכה, אלא מתעקלים לכיוון היציאה מהגוף. בין שלפוחית השתן לשפכה (הגיד) נמצאת בלוטת הערמונית. צינור מיוחד להטלת השתן יוצא מהשלפוחית ועובר דרך בלוטת הערמונית, וגם שני צינורות הזרע עוברים דרכה. ביציאה מבלוטת הערמונית מתלכדים צינור הטלת השתן ושני צינורות הזרע לצינור אחד הנכנס לתוך השפכה, וממנו יוצאים הן השתן והן הזרע.

יש לברר מה הם "חוטי הביצים" שבדברי רבא. רש"י פירש (בד"ה בכולן) שחוטי

הביצים הם "שהביצים תלויין בהן בתוך הכיס", והכוונה מן-הסתם לעילית האשך ולצינוריות המחברות את האשך אליה. השאלה היא מה דינם של צינורות הזרע הנכנסים לתוך הגוף. ראינו שהרמב"ם כתב (הל' איסורי ביאה טז, ג): "ובשלשה איברים אפשר שיוליד הזכר, בגיד ובביצים ובשבילין שבהן תתבשל שכבת זרע והן הנקראין חוטי ביצים". והנה הלשון "שבהן תתבשל שכבת זרע" לקוחה מהמשך הגמ' ביבמות: "ההוא עובדא דהוה בפומבדיתא איסתתם גובתא דשכבת זרע ואפיק במקום קטנים (רש"י: גובתא - קנה, נקב שראוי להוציא בו זרע נסתם והיה מוציא קרי דרך מי רגלים, דתניא בבכורות (מד:): שני נקבים יש באדם אחד מוציא שתן ואחד מוציא שכבת זרע וביניהן כקליפת השום), סבר רב ביבי בר אביי לאכשורי, אמר רב פפי משום דאתו ממולאי אמריתו מילי מוליתא, במקומה מבשלה (רש"י: מתבשל שכבת זרע ונגמר להוליד ולעשות פרי) שלא במקומה לא מבשלה". הרמב"ם פסק כרב פפי (שם טז, ו): "נסתם שביל שכבת זרע וחזר לראות שכבת זרע משביל שמשתיין בו, הרי זה פסול". והנה ברור שהסמיכות בין שביל שכבת הזרע לשביל מי הרגלים אינה בתוך כיס הביצים, אלא זוהי סמיכות צינורות הזרע לצינור השתן, ואם כן גם לצינורות הזרע קורא הרמב"ם 'חוטי ביצים'. ולהלן בגמ': "אמר רבה בר רב הונא המטיל מים משתי מקומות פסול", ורבא אומר שאין הלכה כרבה בר רב הונא. וכתב הרמב"ם (טז, ח): "ניקב חוט מחוטי הביצים לשביל מי רגלים והרי הוא מטיל מים משני מקומות, משביל המים ומשביל שכבת זרע, הרי זה כשר". שוב: "חוט מחוטי הביצים" הוא בוודאי אחד משני צינורות הזרע, שהם הסמוכים לשביל מי רגלים. רבה בר רב הונא פוסל בגלל כניסת מי הרגלים לשביל של הזרע, וטעמו של רבא הוא שלמרות שבמקרה שנסתם שביל שכבת הזרע, והיא יוצאת כולה דרך מקום שאינו מקומה, לא יוכל להוליד - כניסת מעט מי רגלים למקומה של שכבת הזרע אינה גורמת לכך.

וכתב ה'חזון איש' (אה"ע סי' י"ב אות ז'): "ר"מ פט"ז מהל' איסורי"ב ה"ג ובשבילין שבהן תתבשל ש"ז והן הנקראין חוטי ביצים - רש"י פירש יבמות ע"ה ב' חוטי ביצים שהביצים תלויין בהן בכיס, אבל נראה דמודה רש"י דגם השביל של ש"ז שבגיד גם כן בכלל חוטי ביצים, שהרי מסקינן בגמ' שם באיסתתם גובתא דש"ז ואפיק במקום קטנים דפסול, ורבה בר רב הונא שם ע"ו א' פוסל מטיל מים בב' מקומות, והנה אמרו שם נפצע בכולן כו' וחשיב גיד וביצים וחוטי ביצים ולא מצינו יותר מהני ג', ועל כרחק שביל הזרע דפוסל בו נקב הוא בכלל חוטי

ביצים כמ"ש רבנו, ומה שכתב רבנו שבהן תתבשל ש"ז הוא לשון הגמ' ע"ו א' במקומה מבשלה כו', וזהו עיקר הפסול כשניקבה ואפיק במקום קטנים כדאמר בגמ' שם. ונראה דמורה רבנו דהחוטין שהביצים תלויין בהן בכיס בכלל חוטי ביצים, שהן גם כן השבילין שש"ז עובר בהן. והנה כפי הידוע על פי הרופאים השבילין נכנסין לעומק בגוף ועוברין כמו חצי קשת עד שנכנסין לגיד ועוברין דרך הגיד וזורמין לחוץ, ומדלא הוזכרו בגמ' ובפוסקים משמע דבמקום שהשבילין בפנים אינם בכלל פצוע דכא, ואינו נפסל אלא אם נפצע ונידך בגיד וביצים וחוטין שבהם, אבל לא החוטין הפנימיים שבתוך הגוף, ואף אם מסתרם על ידי כריתת השבילים בתוך הגוף, מכל מקום אינו נאסר בקהל, ודינו כשאר עקר וכסריס חמה, וכמ"ש תוס' סוטה כ"ו א' ד"ה אשת".

החזו"א טוען אפוא שהיות ש"פצוע דכא" הוא בכיס הביצים ו"כרות שפכה" בגיד, הרי שאותו חלק של צינורות הזרע שאינו בכיס ולא בשפכה, אלא בתוך הגוף, אם הוא נפגע, אע"פ שהאדם לא יוכל להוליד, אין זה יוצר פסול קהל, אלא הריהו כדין עקר סתם, שאינו בכלל פצוע דכא. התוס' בסוטה שמזכיר החזו"א מגיבים על דברי רש"י שם, שכתב על מה ששנינו שאשת סריס שותה: "ובסריס חמה קאמר, דמותר לקיימה, ולא בסריס אדם שאסור לקיימה משום לא יבוא פצוע דכא". וכתבו התוס': "ולא ידעינן מנלן דסריס אדם, כגון ששתה כוס עיקרין, דאסור לקיימה, אי משום האי ברייתא דמייתי בפ' שני דיבמות ובפ' הערל פצוע דכא וכרות שפכה סריס אדם והזקן וכו' עד אסור לקיימה, הא קתני נמי זקן, וכי זקן אסור לקיים, אלא על כרחיך אפצוע דכא וכרות שפכה קאי, כדקתני טעמא משום שנאמר לא יבוא פצוע דכא וכרות שפכה, אבל אסריס דקתני בברייתא לא ידענא מנליה דקאי נמי עלה".

הברייתא שמביאים התוס' היא ביבמות כ: (וגם עט:): "פצוע דכא וכרות שפכה סריס אדם והזקן או חולצין או מייבמין, כיצד, מתו ולהם נשים ולהם אחין... מתו אחין ועמדו הם ועשו מאמר בנשותיהן... ואם בעלו קנו, ואסור לקיימן, משום שנאמר לא יבוא פצוע דכא וכרות שפכה בקהל ה'", ופירש רש"י ש"ואסור לקיימן" נאמר "אפצוע דכא וכיוצא בו ולאזקן", כלומר שלדעת רש"י כל "סריס אדם", דהיינו שנעשה סריס בידי אדם, אסור לקיים את אשתו, כי הוא בכלל הלאו של פצוע דכא וכרות שפכה, והחזו"א מסתמך על דעת התוס'. אולם גם לגבי התוס' אין הדבר ברור שלדעתם מי שכרתו לו את שבילי הזרע שבתוך הגוף אינו פסול לקהל, שהרי הזכירו רק את השותה כוס של עיקרין, ואף אם

הם סוברים ששתיית כוס של עיקרין היא בכלל איסור סירוס דאורייתא, כמו שמשמע מהתוס' בבכורות ל"ט: (ד"ה כולן), ע' לעיל בסוגיית איסור סירוס באשה פסקה ד', ייתכן שהם מחלקים בין סריס מכח פגיעה פיסיית באיברי ההולדה, פצוע דך וכרות, לבין סירוס בדרך שאין בו פגיעה פיסיית, שאינו יוצר "פצוע דכא וכרות שפכה", אבל כריתת שבילי הזרע שבתוך הגוף היא כן בכלל כרות בחוטי הביצים. ואם גם רש"י סובר כתוס' בבכורות שכוס של עיקרין איסורה מדאורייתא, יש להבין שמחלוקתו עם התוס' היא בשאלת היחס בין איסור סירוס לפסול פצוע דכא, שלדעת התוס' לא כל סירוס בידי אדם יוצר פסול של פצוע דכא, ואילו דעת רש"י היא כמו שהוסבר לעיל פסקה ב' שרבא לומד את דין פצוע דכא וכרות שפכה מסירוס, וכל מה שנאסר בסירוס יוצר פסול קהל של פצוע דכא וכרות שפכה.

והנה הרמב"ם סובר שאיסור כוס של עיקרין הוא מדרבנן (הל' אישות טז, יב), וראינו שהוא כותב לגבי פצוע דכא ש"כל פגיעה שתארע בכלי ההולדה אשר מחייבת החכמה הטבעית שהוא לא יוליד עמה" היא בכלל האיסור, ואם כן לכאורה גם פגיעה פיסיית בשבילי הזרע הפנימיים היא בכלל זה (וע' הל' סוטה ב, ו' כסף משנה' שם). אך בסוגיית איסור סירוס באשה פסקה ד' ראינו שאולי טעמו של הרמב"ם שכוס של עיקרין אין איסורה מן התורה אינו משום שהיא גרמא, אלא משום שרק על איברי הזכר שבגלוי נאמר איסור סירוס, ולמרות שגם באיברים הפנימיים אפשר לבטל את כושר ההולדה, ייתכן שהתורה אסרה רק דבר הניכר, ואיסור פצוע דכא תלוי באיסור סירוס, כנ"ל. נמצא אפוא שמדברי רש"י משמע שגם פגיעה באיברים הפנימיים יוצרת איסור של פצוע דכא, ולתוס' ולרמב"ם הדבר מסופק, כך שלכאורה מכלל ספק דאורייתא לא יצאנו.

י. נשתנו הטבעים?

קושי אחר שיש בסוגיה, שאולי מערער את חידושו של החזו"א, הוא הקושי מצד המציאות. ממשיך החזו"א וכותב: "והנה בגמ' מבואר דהיו בגיד ב' שבילין, אחד לקטנים ואחד לש"ז, וכדאמר איסתתם גובתא דש"ז כו', וכן דנו במטיל מים בב' מקומות, וכן אמרו בכורות מ"ד ב' שני נקבים יש בו באדם כו', ובדבר זה נשתנו הטבעים, ואצלנו אין בגיד אלא שביל אחד, והזרע נכנס לגיד בראשו שסמוך לגוף. וכבר הביאו תוס' ע"ז כ"ד ב' ד"ה פרה דברים שנשתנו".

אך בשו"ת 'חשב האפוד' לרח"ד פדווא זצ"ל (ח"ב סי' ח') תמה על דברים אלה, והביא ראיות ממשניות במס' מקואות שגם בזמן חז"ל היה רק שביל אחד בגיד, וכתב שעל כרחק מה שדיברו על ניקבו זה לתוך זה, הוא בתוך הגוף, לפני המקום ששבילי הזרע ושביל השתן מתחברים לאחד. ואמנם גם באופן זה קשה להבין את המציאות שמדובר עליה, כי צינורות הזרע וצינור השתן אינם צמודים זה לזה לפני המקום שבו הם מתחברים, ואם כן אף אם ניקבו שניהם לא ברור איך יכול לעבור נוזל מהאחד אל האחר, וכשהם מתלכדים – שוב אין לדבר על ניקבו זה לתוך זה. אך אפשר שמכה חזקה עלולה לדחוס את הצינורות זה לזה ולנקוב אותם זה לתוך זה. וצריך לומר שרב ביבי בר אביי סבר שנקיבת צינור הזרע במקום שהוא כבר סמוך למקום ההתלכדות עם צינור השתן אינה משפיעה על יכולת ההולדה, ורב פפי אמר לו שכל אורך צינור הזרע חיוני לבישולו. ולפי פירוש זה יוצא שגם השבילים שבתוך הגוף הם בכלל חוטי הביצים, ופגיעה בהם הגורמת לאבדן כושר ההולדה עושה פצוע דכא.

ובשו"ת 'ישועות מלכו' (אה"ע סי' י"ח) כבר כתב בענין שני השבילין שבתוך הגיד: "כי הוא טעות בחוש, כי המי רגלים וש"ז הולכין בדרך אחד בגיד, ומה שאמרו ביבמות ובבכורות הוא סמוך לגוף כשהם יוצאין מהגוף, אבל למעלה מהעטרה סמוך לכיס של ביצים יוצאין שניהם מקנה אחד". וגם לפי הנחה זו מיושבות הראיות שהביא 'חשב האפוד' מהמשניות במקואות. אך לפי הידוע כיום בבירור, גם התיאור "כשהם יוצאין מהגוף" אינו מדויק, אלא הם שני שבילים רק לפני צאתם מהגוף.

ובס' 'רפואה, מציאות והלכה' לרב ד"ר מרדכי הלפרין (עמ' 221) רוצה לפרש את הגמרות בבכורות וביבמות בדרך מחודשת: "אין בין זה לזה אלא כקליפת השום" אינה מחיצה פיסית בין צינור הזרע לצינור השתן, אלא זוהי החסימה הנוצרת על ידי התכווצות שרירית, המונעת חדירת זרע מהצינור המשותף לכיוון פנים הגוף, אל צינור השתן ואל שלפוחית השתן. כאשר מנגנון החסימה אינו פועל, הזרע אינו נפלט החוצה בזמן תשמיש, אלא נפלט אחורה אל השלפוחית, וזהו מצב של עקרות, וזו כוונת הגמ' באומרה "אם ניקבו זה לתוך זה נמצא עקר". גם את "איסתתים גובתא דש"ז ואפיק במקום קטנים" הוא מפרש בדרך זו: מנגנון החסימה התקלקל, ולכן הזרע אינו נפלט החוצה, אלא חוזר אחורה אל השלפוחית, והוא יוצא אחר כך עם מי הרגלים. לפי פירוש זה צריך לומר בדוחק רב שרב ביבי בר אביי סבר להכשיר מפני שעדיין הוא יכול להוליד אם

יטיל בשעת תשמיש מי רגלים שמעורב בהם הזרע, ורב פפי אמר לו שאחרי שהזרע מגיע אל מקום השתן שוב אינו פורה. גם לפי פירוש זה יוצא שפגיעה פנימית עושה פצוע דכא¹².

יא. ניתוח בלוטת הערמונית

שאלת דין החוטים הפנימיים עולה בהקשר של אחד הניתוחים השכיחים בימינו, והוא ניתוח בלוטת הערמונית (פרוסטטה). אצל חלק ניכר מהגברים בלוטת הערמונית גדלה בגיל מתקדם, גורמת להפרעות שונות במתן שתן (צורך ליציאה דחופה, התעוררות בשינה, כאבים וכד') ועלולה גם ח"ו לפתח גידול ממאיר. במקרה שתרופות אינן מועילות להקלת המצב, הרופאים ממליצים על ניתוח של הסרת רוב בלוטת הערמונית. יש כיום שתי דרכים שונות להגעה אל הערמונית ולביצוע הניתוח: האחת באמצעות פתיחת הבטן התחתונה, והאחרת דרך הגיד, ללא פתיחת הבטן. עד לפני שנים לא רבות השתמשו רק בדרך הראשונה, והיה מקובל לקשור ולנתק בעת הניתוח את צינורות הזרע העוברים דרך הערמונית, או לחתוך את חוטי הזרע שבתוך כיס האשכים, כדי למנוע זיהום באשכים כתוצאה מהניתוח, זיהום העלול להיות מסוכן. בשנים האחרונות משתמשים יותר ויותר בדרך השנייה, ניתוח דרך הגיד, וברוב המרכזים הרפואיים הגיעו למסקנה שבדרך זו אין צורך לנתק את צינורות הזרע, לא בתוך הגוף ואף לא באשכים. אולם, בכל מקרה, גם אם אין נוגעים בצינורות הזרע, ניתוח הסרת הערמונית גורם לעקרות, כי אחרי הניתוח אין יותר אפשרות לשכבת הזרע להיפלט החוצה בשעת תשמיש (בגלל פגיעה בצינור השתן העובר דרך הערמונית ובמנגנון

12. בשו"ת 'איגרות משה' (אה"ע ח"ד סי' כ"ח [תשל"ד]) כתב אף הוא כחזו"א שבצינורות הזרע הפנימיים אין משום פצוע דכא, ורצה להטעים זאת כך: מה שהגמ' אומרת "במקומה מבשלה" הוא בשני מובנים, האחד – חוטי הזרע שבתוך הכיס מבשלים את הזרע שיהיה ראוי להפרות, והשני – הגובתא דש"ז מבשלת במובן של היכולת לפלוט את הש"ז החוצה, "ובישול זה הוא התחלתו בגיד... ומקום שבפנים שהוא רק העברה בעלמא לא נאסר". אך אחרי בקשת המחילה אין זה נכון מבחינה מציאותית, כי יכולת הפליטה תלויה במנגנון המצוי בתוך הגוף באיזור בלוטת הערמונית. ומכל מקום אפשר לסבור שמה שבתוך הגוף, למרות שהוא חיוני להולדה, אינו בכלל האיסור, כנ"ל בסוף הפסקה הקודמת. וע' בספר 'נשמת אברהם' לרב פרופ' אברהם (מהדורה שניה, אה"ע עמ' ק"ג) שהרש"ז איריבך זצ"ל כתב לו שגם מה שבתוך הגוף הוא בכלל "במקומה מבשלה", ורק חידושו הגדול של החזו"א שמה שבתוך הגוף אינו בכלל האיסור אה"ע פ' שהוא חיוני להולדה עוקף את הבעיה.

ההתכווצות שלו), אלא שכבת הזרע נפלטת בשעת תשמיש אחורנית, אל שלפוחית השתן, ואחר כך יוצאת עם השתן בעת הטלת מי רגלים. פירוש הדבר שהניתוח גורם להשבתת יכולת ההולדה, ולכאורה יש בו משום סירוס ופסול קהל.

וכתב החזו"א, אחרי דיונו בחוטי הזרע הפנימיים המצוטט לעיל פסקה ט': "ועל דבר הניתוח בחולי עצירת השתן ע"י סתימת שביל השתן הבא מנפחת הבשר הידוע (=בלוטת הערמונית) ולוחץ על צינור השתן וסותמו, ובשעת ניתוח מוכרחים להפסיק גם שביל הש"ז המובלע בגוף, לפי מה שכתבנו אין בזה איסור סירוס דאורייתא רק דרבנן, כמו שתיית כוס עיקרין, ובכל אופן הניתוח מותר משום ספק סכנה, ואינו נאסר לבוא בקהל".

החזו"א מתיר אפוא לעשות את הניתוח רק משום ספק סכנה, וכתב שהטעם הוא משום שבסירוס באיברים הפנימיים יש איסור דרבנן, כמו בכוס של עיקרין שהשו"ע (ה, יב) פוסק שאסורה מדרבנן. וכשם ששתיית כוס של עיקרין נאסרה בגמ' אפילו לרפואת חולי הירקון – צריך לומר: אם אין שם סכנה (כי ברור שפיקו"נ דוחה גם איסור סירוס דאורייתא) – כך גם לגבי סירוס באיברים הפנימיים. אולם בשו"ת 'איגרות משה' (אה"ע ח"ד סי' כ"ט [תשמ"ג] אות א') כתב שאין הכרח שיש בסירוס באיברים הפנימיים איסור דרבנן, כי שתיית כוס של עיקרין היא דבר שקל לעשותו, מה שאין כן ניתוח באיברים הפנימיים, ואולי רבנן לא גזרו בדבר שאינו שכית. ולפי סברה זו יהיה מותר לעשות את הניתוח גם כאשר אין חשש סכנה (דהיינו: הבדיקות מראות שאין התפתחות של גידול, וגם אין עצירת שתן מסוכנת), אלא רק לשם מניעת סבל ולשיפור איכות החיים. אך לאידך גיסא ייתכן שדוקא בכוס של עיקרין האיסור הוא מדרבנן, ואילו פגיעה פיסית באיברים הפנימיים אסורה מדאורייתא, שהרי בסוגיית איסור סירוס באשה (פסקה ד') ראינו שלדעת הראב"ד הסיבה שכוס של עיקרין איסורה רק מדרבנן היא מפני שזוהי גרמא, מה שאין כן בפגיעה ישירה באיברי ההולדה הפנימיים, ונראה שבלוטת הערמונית נחשבת בכלל איברי ההולדה, כי יש לה תפקיד חשוב ביצירת נוזל הזרע המאפשר את ההפרייה. ולשיטת ראשונים אחרים גם כוס של עיקרין איסורה מדאורייתא (והחזו"א נוטה לשיטה זו, ע' שם הערה 7). על כן נראה שיש להימנע מניתוח הסרת הערמונית כל עוד אין במצב חשש סכנה.

ובמקרה שיש הכרח בניתוח, החזו"א סומך על סברתו הנ"ל שבאיברים הפנימיים

אין פסול קהל של פצוע דכא. ולמרות שראינו שמדברי כמה ראשונים, וכן מהתאמת האמור בגמרא עם המציאות המוכרת לנו, עולה שאין הדבר פשוט – יש לצרף לכך את מה שהחת"ס למד מדברי הסמ"ג שאם אירע חולי באחד מאיברי ההולדה, ולצורך רפואה פצעו או כרתו אותו ושוב אינו יכול להוליד, אין האיש נפסל מלבוא בקהל, והיש"ש כתב שגם הרמב"ם סובר כך, והשו"ע הלא מעתיק את לשון הרמב"ם. ולמרות שהחת"ס סמך על כך בשופי רק במקרה שגם לפני הטיפול הרפואי החולי גרם שאינו יכול להוליד, ע"ש, מכל מקום לגבי איברים פנימיים ייתכן שהחת"ס מסכים עם סברת החזו"א שאין בהם משום פצוע דכא וכרות שפכה כלל, ומיניה ומיניה תסתיים שמעתא להכשיר את מי שעבר ניתוח הסרת הערמונית לבוא בקהל ולקיים יחסי אישות¹³. וכך פסקו הלכה למעשה בשו"ת 'חלקת יעקב' (אה"ע סי' כ"ט [תשכ"ו]) ובשו"ת 'איגרות משה' (שם סי' כ"ח [תשל"ד]).

ונמסר¹⁴ כי החזו"א הורה בעל פה לרופא שאמר לו שאפשר להימנע מכריתת צינורות הזרע שבתוך הגוף, ובמקרה שייווצר זיהום לטפל באנטיביוטיקה – שבכל זאת עדיף לכרות, כי בזיהום יש ספק סכנה ולא תמיד הטיפול באנטיביוטיקה יעיל. אבל ב'נשמת אברהם' (מהדורה שניה, אה"ע עמ' ק"ו) כותב הרופא הרב פרופ' אברהם, שכיום, שמנתחים דרך הגיד בלי פתיחת הבטן, אין צורך לנגוע בצינורות הזרע כלל, וממילא ברור שכך עדיף. מכל מקום, החזו"א התיר רק ניתוק הצינורות שבתוך הגוף, אבל ניתוק חוטי הזרע שבתוך כיס האשכים הוא בוודאי סירוס גמור, והואיל ויש דרכים אחרות למנוע דלקת אין שום היתר לעשות זאת על ידי חיתוך בכיס האשכים. ובדיעבד, אם הרופא שביצע את ניתוח הסרת הערמונית חתך את חוטי הביצים בתוך הכיס כדי למנוע דלקת – ב'איגרות משה' כתב תחילה (בסי' כ"ח) שהואיל והחולי לא היה בביצים אי אפשר להקל בזה לענין פסול קהל לפי שיטת הסמ"ג, אבל בתשובה אחרת (סי' כ"ט) האריך בדבר וטען שלדעת הרמב"ם אינו נפסל, ע"ש, והסיק למעשה שאין לחייבו להוציא את אשתו, אך אסור לו לשאת אשה לכתחילה. ובמקרים חמורים, כאשר רח"ל כבר נתגלה סרטן שהתפשט מהערמונית והלאה,

13. יש אפשרות לקישוי ובעילה גם למי שנכרתו לו חוטי הזרע ואף האשכים עצמם, שכן מנגנון הקישוי הוא במערכת העצבים ואיננו תלוי בייצור זרע.

14. ר' 'אוצר הפוסקים' אה"ע ח"א עמ' קס"ד בהערה.

והרופאים אומרים שהטיפול הרצוי להצלת חיים הוא כריתת האשכים (כדי להפסיק את הפרשת ההורמונים הגורמת להתפשטות המחלה) – ה'חלקת יואב' הנ"ל פסקה ב' חידש שכל שמעשה הסירוס נעשה בגלל פיקוח נפש אין הוא יוצר פסול קהל של פצוע דכא, וסברתו היא משום שאין עליו שם מעשה עבירה, ע"ש. וכך כתב הרש"ז אורבך זצ"ל לבעל 'נשמת אברהם' (מהדורה שניה, אה"ע עמ' צ"ו): "על אף שאין כאן מחלה בביצים עצמן, אך כיון דנקטינן כהרמב"ם דחולי נקרא בידי שמים, מסתבר שגם בזה אמרינן שמן השמים נשלח על האדם הזה מחלה שלפי הידע הרפואי היום טיפולה בכריתת הביצים, וממילא נקרא זה סריס חמה וגם מותר לו לחיות עם אשתו. ובכל מקום שאפשר במקרים הללו עלינו להקל"¹⁵.

יב. האם מי שנעשה פצוע דכא רשאי לקיים את אשתו?

למרות כל המאמצים שעושים הפוסקים למצוא היתר לאדם להמשיך בחיי אישות ומשפחה, ישנם מקרים של פצוע דכא בידי אדם, דהיינו מי שאבר המין שלו נפגע בתקיפה או בתאונה, שאין דרך רפואית להחזירו למצב שיוכל להוליד, כך שחל לגביו הלאו של פצוע דכא וכרות שפכה.

והנה ככלל, כל הנושא אשה בעבירה, אפילו באיסור דרבנן, חייב לגרשה, כנפסק בשו"ע אה"ע קנד, כ. וע' באיגרות הרמב"ם (מהדורתנו, עמ' תע"ב) שנשאל על סריס אדם שעבר ונשא אשה שהיתה כבר נשואה פעמיים ולא ילדה, והשיב: "זאת האשה האלמנה חייבין בית דין להוציאה מתחת יד הסריס בעל כרחו, כשאר הנושאים נשים בעבירה, לא שנא היתה האשה מאיסורי לאוין דאורייתא או מאיסורי דברי סופרים". אולם, לגבי מי שהיה נשוי בהיתר ונעשה פצוע דכא בעודו נשוי, מצאנו שדנים בדבר. כתב רש"י בדברים כג, ג: "לא יבוא ממזר בקהל ה' – לא ישא ישראלית". ובס' 'מנחת יהודה' על פירש"י לתורה (לר' יהודה איילנבורג אב"ד בריסק, הובא ב'שפתי חכמים' שם) כתב על כך: "וא"ת ולמה לא פירש רש"י זה לעיל גבי פצוע דכא, וי"ל דרש"י לא בא לפרש מאי בקהל ה', דמילתא דפשיטא הוא דקהל ה' הוא שלא ישא ישראלית, אלא דקשה

15. השוה לדברי ה'משכנות יעקב' הנ"ל פסקה ח': "ואין להחמיר חומרות במידי דלית ליה תקנתא".

לרש"י למה כתב דממזר לא יבוא בקהל ה', והא ק"ו, ומה פצוע דכא שלא נוצר בעבירה אסור לבוא בקהל, ממזר שנוצר בעבירה לא כל שכן שלא יבוא בקהל, ופירש לא ישא ישראלית, כלומר אפילו אם נשאה כופין אותו להוציא, ובפצוע דכא אם נשאה לא יוציא, ולהכי לא מצי למילף ק"ו דנימא דיו [לבא] מן הדין להיות כנידון". ובס' 'צידה לדרך' על התורה (לר' יששכר בר איילינבורג בעל 'באר שבע'¹⁶), העתיק את הדברים הללו בשם "ראיתי מי שכתב", והגיב עליהם: "והנה מה שכתב בפצוע דכא אם נשאה לא יוציא – טעות נפל בפיו, ושיבוש גמור הוא, שהרי בהדיא פסק הטור אה"ע בס' קי"ו דפצוע דכא שנשא ישראלית אין לה מזונות בחייו, לא מיבעיא בעודו לפנינו דהא בעמוד והוצא קאי וכו', וכן פסק בהדיא בס' קנ"ד כל הנושא אשה בעבירה אפילו באיסור דרבנן כגון שניות כופין אותו להוציא, ע"ש, ותלמוד ערוך הוא בסוף פ' המדיר כמ"ש ב"י שם".

והנה עצם הק"ו של ה'מנחת יהודה' תמוה, כפי שכבר כתב החת"ס (אה"ע סי' י"ט), ע"ש, וגם ברור שפצוע דכא שנשא אשה חייב להוציאה, כמפורש בברייתא ביבמות כ: "פצוע דכא וכרות שפכה... אם בעלו קנו, ואסור לקיימן, משום שנאמר לא יבוא פצוע דכא וכרות שפכה בקהל ה'" (החת"ס רוצה לומר, בהסתמך על המשך דברי המנח"י שם, שגם הוא מודה למסקנה שצריך להוציא, ע"ש). אבל לגבי מי שהיה נשוי בהיתר ואחר כך נעשה פצוע דכא לכאורה יש מקום עיון¹⁷, שכן הרמב"ם פסק (הל' איסורי ביאה טו, ב): "אחד ממזר שנשא ישראלית או ישראלי שנשא ממזרת כיון שבעלו אחר הקידושין לוקין. קידש ולא בעל אינו לוקה, בעל ולא קידש אינן לוקין משום ממזרות, שאין לך בכל חייבי לאוין מי שלוקה על בעילה בלא קידושין אלא כהן גדול באלמנה, כמו שיתבאר". ולהלן (טז, א) פסק: "פצוע דכא וכרות שפכה שנשאו בת ישראל ובעלו לוקין". ואם "לא יבוא בקהל ה'" פירושו לא ישא אשה ויבעל, הרי מי שהיה נשוי לכאורה לא עבר על "לא יבוא". והנה הראב"ד השיג על הרמב"ם בפרק ט"ו: "טעות גדולה היא, השתא איסור כהונה דכתיב ביה לא יקח אמרינן בעל ולא קידש לוקה, הנך פסולין דלא כתיב בהו אלא ביאה לחודה לא כל שכן, והדין

16. לא הצלחתי לברר האם הוא היה קרובו של בעל 'מנחת יהודה'.

17. ואין לומר שה'מנחת יהודה' עצמו התכוון למי שהיה נשוי בהיתר, שהרי בממזר לא שייך שנעשה ממזר אחר שנשא, ואם כן מאי "דיו לבא מן הדין להיות כנידון".

נותן שהביאה תיאסר כדי שלא ירבה ממזרות בישראל, ופצוע דכא נאמר כדי שלא תזנה אשתו תחתיו והממזרות רבה". ופירש החת"ס שם, שהראב"ד הבין מדברי הרמב"ם "דמי שקידש בהיתר ונעשה פצוע דכא ששוב מותרת לו, שהרי הביאות המה בלא קידושי איסור", ועל כך אומר הראב"ד שגם אם נשאה בהיתר, מכל מקום עכשיו שאינו יכול להוליד יש חשש שתזנה תחתיו ותרבה ממזרות. וכתב החת"ס: "ואמנם נ"ל דמעולם לא עלה זה על דעת רמב"ם, דודאי מודה רמב"ם כל ביאה שאחר קידושין לוקה עליה אפילו יהיו הקידושין בהיתר, ולא הוציא הרמב"ם אלא ביאת זנות, ולא קשה מידי".

מכל מקום, אם הראב"ד הבין כך את דברי הרמב"ם, הרי שיש אפשרות שזוהי אכן כוונת הרמב"ם. ואע"פ שב'שאלות' (כי תצא שאילתא קנ"ב וק"ע) מצינו: "ולא מיבעיא פצוע דכא וכרות שפכה דאסיר ליה למינסב בת ישראל, אלא אפילו נסב איתתא ואית ליה בני בכשרותא ולבסוף הוה או פצוע דכא או כרות שפכה, כממזרא שויה רחמנא" – יכול להיות שהרמב"ם חולק על ה'שאלות' (בתשובת הרמב"ם הנ"ל הוא מדבר על "הנושאים נשים בעבירה"). אולם, כל זה לגבי הלאו דאורייתא, אבל לגבי האיסור דרבנן לקיים אשה שאסור לו לשאתה, מצינו שאפילו בשבויה לכהן, שאיסורה מדרבנן והקלו בה, אמרו חכמים שאשת כהן שנשבתה מותר לבעלה לקיימה רק בתנאי שלא יתייחדו לעולם (כתובות כז:).

אך יש לדון האם האיסור לקיים נוהג בכל פצוע דכא. שכן בברייתא ביבמות האומרת "אם בעלו קנו ואסור לקיימן משום שנאמר לא יבוא פצוע דכא" מדובר באדם שיכול לבעול, ובייבום הדין הוא שדוקא בעילה בקישוי קונה, ולא בעילה באבר מת (תוס' יבמות נג: ד"ה שאנסוהו, שו"ע אה"ע קסו, ח), כלומר שמדובר בפצוע דכא שפציעתו גרמה לכך שאינו יורה כחץ או שאין לו תאי זרע פוריים, אבל בועל כדרכו, ואם כן ייתכן שבאדם שאינו יכול לבעול לא אמרו שאסור לקיים, כי סיבת האיסור היא שמא יבוא לבעול. ולא מיבעיא מי שהגיד שלו נכרת כולו רח"ל, שאין שייכת אצלו בעילה כלל, אלא גם מי שיש לו גיד אבל אינו יכול להתקשות, שיש לו אפשרות של בעילה באבר מת, י"ל שמותר לקיים, כי היות שאינו יכול להתקשות, אין לו תאות ביאה, ולפיכך לא חיישינן שיבוא לבעול באבר מת, ועוד, שאף אם יבעל, ההלכה היא שהבועל ערוה באבר מת פטור (הל' איסורי ביאה א, יא).

ולענין חיבוק ונישוק – לשיטת הרמב"ן וסיעתו שאיסור קריבה לעריות הוא

מדרבנן (השגות ל"מ ל"ת שנ"ג), ברור שזוהי גזירה שמא יבוא לבעול, ואינה שייכת במי שאינו יכול לבעול, אבל גם לשיטת הרמב"ם שהוא מדאורייתא, הואיל והתורה ביטאה את האיסור בלשון "לא תקרבו לגלות ערוה" משמע שהאיסור נוהג רק כאשר עלול לבוא מזה גילוי ערוה, כלשון הרמב"ם בהל' איסורי ביאה (כא, א-ג): "כל הבא על ערוה מן העריות דרך איברים או שחיבק ונישק דרך תאוה ונהנה בקירוב בשר הרי זה לוקה מן התורה, שנאמר לבלתי עשות מחוקות התועבות, ונאמר לא תקרבו לגלות ערוה, כלומר לא תקרבו לדברים המביאין לידי גילוי ערוה... וכל הדברים האלו אסורין בחיבי לאוין". אבל כאשר לאדם אין אפשרות של קישוי ותאוה ביאה, החיבוק והנישוק הם בגדר האמור בהמשך שם (ה"ו): "המחבק אחת מן העריות שאין ליבו של אדם נוקפו עליהן, או שנישק אחת מהן, כגון אחותו הגדולה ואחות אמו וכיוצא בהן, אע"פ שאין שם תאוה... הרי זה מגונה", וכמובן שלגבי אשתו במקרה אומלל כזה לא שייך כלל הרי זה מגונה, אלא אדרבה, הרי זה משובח, שאם הותר לו לקיים את אשתו, והיא רוצה להישאר עמו, טוב שתישמר ביניהם החיבה והקורבה. שוב מצאתי שבס' 'קרית מלך רב' לר' יהודה נבון (בנו של ר' אפרים נבון בעל 'מחנה אפרים'), בתשובות שבסוף הספר (ח"ב, סי' כ"ו) מצדד לומר ככל הנ"ל, שמי שאין לו גבורת אנשים אין בו אפילו איסור דרבנן בחיבוק ונישוק. וב"ה שכיוונתי.

וכן לענין איסור ייחוד, כתב הרמב"ם (שם כב, י): "שלא גזרו אלא על ייחוד אשה הראויה לביאה ואיש הראוי לביאה", וכך נפסק בשו"ע (אה"ע כב, יא). ואם כן במי שאינו יכול להתקשות אין איסור ייחוד¹⁸. וכך כתב בשו"ת 'איגרות משה' (אה"ע ח"ד סי' ס"ה [תשמ"א] אות י'), שמי שידוע על פי רופאים שאינו יכול להתקשות ולבעול מסתבר שאין בו איסור ייחוד. וכך פסק בשו"ת 'ציץ אליעזר' (ח"ו סי' מ' פכ"ב).

נמצא לפי כל זה, שמי שנפצע באבר מינו עד לאבדן יכולת הבעילה, רשאי לקיים את אשתו ולהתייחד עמה, ומותר בקרבה של חיבוק ונישוק¹⁹.

18. ואין ראייה שעצם הייחוד אסור מזה שמקנין על ידי שחוף שאינו יכול לבעול בקישוי (סוטה כו:; רמב"ם הל' סוטה א, א), שכן גם על ידי אביה מקנין, אע"פ שאין איסור ייחוד עם אביה, כי בקפידא דבעל תלה רחמנא.

19. אך עליו להיזהר שלא יבוא לידי העראה באבר מת, שיש עליה מכת מרדות (הל' איסורי ביאה א, יא).

מסקנות להלכה

א. אסור מן התורה לסרס זכר, דהיינו לפגוע באיברי הרבייה החיצוניים שלו פגיעה הגורמת לכך שלא יוכל יותר להוליד. מי שנפגע פגיעה פיסית שסירסה אותו ("פצוע דכא וכרות שפכה") הריהו פסול לקהל, כלומר הוא אסור מן התורה בבת ישראל.

ב. ניתוח של כריתת אחד משני האשכים, שלדברי הרופאים לא יגרום לאבדן כושר ההולדה – מותר לעשותו, ואינו יוצר פסול קהל. והוא הדין לכל ניתוח אחר באיברי הרבייה שאינו גורם לאבדן כושר ההולדה.

ג. מי שנפגע פגיעה פיסית באיברי הרבייה החיצוניים שיש ספק אם גרמה לאבדן כושר ההולדה – מותר לבוא בקהל.

ד. מי שאין לו יכולת הולדה מלידה ("סריס חמה") – מותר לבוא בקהל.

ה. מי שכחלק מטיפול רפואי במחלה היה צורך לסרס אותו – מותר לבוא בקהל.

ו. מי שנפגע פגיעה פיסית באיברי הרבייה החיצוניים שפסלה אותו לקהל, אם הרופאים אומרים שניתוח עשוי להחזיר לו את כושר ההולדה בסיכוי של יותר מחמישים אחוז – מותר לו לבוא בקהל אחרי הניתוח. ואם הסיכוי הוא חמישים אחוז או פחות – הריהו באיסורו.

ז. ניתוח באיברי הרבייה הפנימיים הגורם לאבדן כושר ההולדה – כגון הסרת בלוטת הערמונית – מותר לעשותו כשיש חשש סכנה, ויש מתירים לעשותו גם בגלל סבל שאין עמו סכנה. בכל מקרה אין הוא פוסל את המנותח מלבוא בקהל, גם אם הרופא פגע במסגרת הניתוח באיברי הרבייה החיצוניים למטרה רפואית (כנ"ל אות ה').

ח. אדם נשוי שנעשה פצוע דכא האסור לבוא בקהל, חייב להתגרש מאשתו. אולם, אם הוא איבד לא רק את יכולת ההולדה אלא גם את היכולת לבעול (בקישוי) – מותר לו לקיים את אשתו, והם מותרים בחיבוק ונישוק (אך מוזהרים מבעילה ב"אבר מת").

